

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Інститут управління, психології та безпеки

Кафедра теоретичної психології

**ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ
ОСВІТИ**

кваліфікаційна робота
здобувача вищої освіти
освітнього ступеня «магістр»
Юрія ПАХОЛЬЧИШИНА
2 курсу, денної форми навчання
спеціальність 053 «Психологія»
ОНП «Психологія»

Науковий керівник
доктор психологічних наук, професор
Зоряна КОВАЛЬЧУК

Рецензент
кандидат психологічних наук
Ольга ЗАВЕРУХА

Кваліфікаційна робота допущена до захисту

04.11.2023 р., протокол № 6

завідувач кафедри теоретичної психології,

доктор психологічних наук, професор

_____ **Зоряна КОВАЛЬЧУК**

Львів
2023

АНОТАЦІЯ

Пахольчишин Юрій Ігорович. Гендерні особливості соціалізації здобувачів вищої освіти. Кваліфікаційна робота

У кваліфікаційній роботі висвітлюється сутність гендерних особливостей соціалізації здобувачів вищої освіти. Автор розкриває зміст, форми та методи психологічної роботи на шляху досягнення гендерної рівності серед здобувачів вищої освіти, проводить емпіричне дослідження, пропонує методи та способи оптимізації рівня гендерної соціалізації здобувачів вищої освіти, вказує на соціально-психологічні чинники освітнього середовища гендерної соціалізації. Також автор розробив та представив програму підвищення рівня гендерної соціалізації здобувачів вищої освіти, яка спрямована на інформування студентів про питання гендерної проблематики та гендерних цінностей, ознайомлення з психологічними характеристиками толерантної особистості, самопізнання власних індивідуальних особливостей, підвищення рівня гендерної толерантності через формування цінностей, емпатії та рефлексії, розвиток позитивного ставлення до оточуючих, формування більшості навиків безконфліктної взаємодії.

Ключові слова: здобувачі вищої освіти, соціалізація, гендер, гендерна соціалізація, гендерна рівність, освітнє середовище.

ANNOTATION

Pakholchyshyn Yuriy Ihorovych. Gender features of socialization of higher education graduates. Qualification work.

The qualification work highlights the essence of gender features of socialization of higher education applicants. The author reveals the content, forms and methods of psychological work on the way to achieving gender equality among students of higher education, conducts an empirical study, offers methods and ways of optimizing the level of gender socialization of students of higher education, points to the socio-psychological factors of the educational environment of gender socialization. The author also developed and presented a program to increase the level of gender socialization of students of higher education, which is aimed at informing students about gender issues and gender values, familiarizing them with the psychological characteristics of a tolerant personality, self-knowledge of their own individual characteristics, increasing the level of gender tolerance through the formation of values, empathy and reflection, the development of a positive attitude towards others, the formation of most skills of conflict-free interaction.

Key words: students of higher education, socialization, gender, gender socialization, gender equality, educational environment.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФЕНОМЕНУ ГЕНДЕРНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	
1.1. Гендерна соціалізація в науковій літературі.....	8
1.2. Зміст, форми та методи психологічної роботи на шляху досягнення гендерної рівності серед здобувачів вищої освіти.....	18
Висновок до Розділу 1.....	28
РОЗДІЛ II. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	
2.1. Обґрунтування та вибір методик дослідження.....	29
2.2. Аналіз результатів дослідження.....	32
2.3. Методи та способи оптимізації рівня гендерної соціалізації ЗВО.....	41
2.4. Соціально-психологічні чинники освітнього середовища гендерної соціалізації ЗВО.....	47
2.5. Програма підвищення рівня гендерної соціалізації здобувачів	53
Висновки до Розділу 2.....	54
ВИСНОВКИ.....	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	61
ДОДАТКИ.....	

ВСТУП

Актуальність проблеми дослідження. Демократичне суспільство має шанс на розвиток лише за умови рівноправної гендерної соціалізації у всіх сферах людського життя та діяльності. Усвідомлення цього феномену є основою демократичного суспільства та можливості потрапити до світового європейського простору.

Питання формування толерантності через призму гендерної складової за останній десяток років дійсно стоїть гостро. Формування справді незалежної та вільної держави можливе лише за умови рівних можливостей для представників різного гендеру та статі. Саме тому важливим є створення умов для особистісної самореалізації у всіх сферах, проте це може бути можливим за умови психологічної безпеки та погашення усіх потреб людини. Натомість сьогодні ми часто бачимо інтолерантність як у міжособистісних стосунках, так і в професійній сфері людини чи загалом у соціумі. Гендерні установки та стереотипи, які нам змалку декларують старші покоління, «правильні» поведінкові форми, наш зовнішній вигляд та сексуальна орієнтація конкретних представників тої чи іншої статі безперестанку чинять вплив на нашу свідомість, тим самим не даючи нам можливості визначати особисту думку з приводу цієї проблеми.

Гендерна соціалізація є достатньо тривалим процесом, проте найбільше від засвоюється на ранніх стадіях соціалізації людини, в родині, коли дитина набуває перші зв'язки з однолітками чи у дворі, чи в освітніх установах. Спершу дитину вчать як себе поводити відповідно до своєї біологічної статі хлопчика чи дівчинки, і лише згодом на практиці вона може демонструвати своє розуміння, демонструючи відповідно фемінні чи маскуліні моделі поведінки.

Гендерна соціалізація відгукується залежно від залученості до цього процесу дитини. Сформувати власну неповторність та увійти в соціум людина може тільки прийнявши свою статеву приналежність, ототожнюючи

себе з чоловіком чи жінкою. Біологічна та соціально-психологічна стать визначає гендерну роль жінки чи чоловіка, які формуються під час гендерної соціалізації. Дослідження особливостей та ролі інститутів гендерної соціалізації під час особистісного розвитку є вкрай важливим питанням через розкриття особистісного та професійного самовизначення молодих людей, їх самореалізованості в міжстатевих стосунках, при обранні своєї стратегії поведінки в подружньому житті тощо.

Сексизм часто зустрічається на телеекранах, в соціальних мережах, рекламі, фільмах, пресі. Та проблема стосується не тільки жінок, як думалось раніше, але й чоловіків. Саме поняття гендеру є достатньо новим в науці, а тому з метою коректного формулювання гендерної толерантності як особистісної риси слід достеменно вивчити дане поняття, зокрема, в частині гендерної грамотності, оволодіння культурою гендеру через формування ціннісних орієнтацій.

Саме тому на сьогодні важливим є гендерне виховання молоді, формування ідеї гендерної рівності, успішна гендерна соціалізація та гендерна ідентичність як усвідомлена людська цінність. Тому протікання тих явищ відбувається разом з формуванням цілої системи ціннісних орієнтацій особистості, що регулюють поведінку та визначають загальну мету та відповідне ставлення до тих явищ. Людині варто критично аналізувати з метою осмислення інформації, бути здатною оцінити власну поведінку, за потреби коригувати відповідно власні установки чи гендерні стереотипи..

Науковці широко досліджували проблему гендеру. Зокрема, психолого-педагогічні питання гендерної соціалізації людини розглядали П. Горностай, Т. Титаренко; гендерну толерантність в галузі освіти вивчали О. Бондарчук, Л. Карамушка, О. Кікінежді, О. Нежинська, Ю. Бохонкова, С. Максименко, Н. Завацька; гендерну толерантність у молоді та дітей вивчали Л. Шустова, В. Бочелюк, Г. Бардієр, С. Діденко, З. Фройд; як особистісну властивість гендерну толерантність вивчали Л. Шустова, Г. Вержибок, Г. Бардієр,

Г. Вержибок; структурні складові та детермінанти гендерної толерантності розглядали Г. Бардієр, М. Мацковський, Л. Шустова, М. Олпорт, Н. Коцур, К. Поппер, Р. Інглехарт, М. Ткалич, О. Сечейко; у юнацькому віці тією проблемою цікавились науковці Є. Гаврилова, І. Аверзаєв.

Бачимо, що спектр досліджень різних сторін питання гендеру є достатньо розкритий, проте експериментальних досліджень гендерної соціалізації здобувачів вищої освіти на сьогоднішньому етапі є небагато, зокрема, розкриття взаємозв'язків гендеру з ціннісними орієнтаціями, гендерних особливостей самовиховання, методів та способів оптимізації гендерної соціалізації і т.ін. Саме це і стане предметом нашого дослідження у цій кваліфікаційній роботі.

Об'єктом нашого дослідження є процес гендерної соціалізації студентської молоді.

Предмет дослідження – гендерні особливості соціалізації студентської молоді.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та емпірично довести гендерні особливості соціалізації здобувачів вищої освіти.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати феномен гендерної соціалізації молоді як психологічну проблеми. Розкрити сутнісні характеристики гендерної соціалізації здобувачів вищої освіти.

2. Обґрунтувати психологічні особливості гендерної соціалізації здобувачів вищої освіти.

3. Провести емпіричне дослідження означеної проблеми.

4. Проаналізувати ефективність впроваджених у навчальний процес здобувачів вищої освіти психологічних умов соціалізації.

У кваліфікаційній роботі ми використали наступні методи: *теоретичні*: аналіз вітчизняної та зарубіжної філософської, соціологічної, психологічної літератури з питань соціалізації, зокрема, гендерної, понятійно-

категоріального апарату дослідження; синтез, узагальнення, систематизація для обґрунтування гендерно спрямованого змісту навчальної діяльності здобувачів освіти, вибору інноваційних освітніх технологій, що відповідають цінності гендерної рівності; проектування для розробки та обґрунтування відповідних соціально-психологічних умов; *емпіричні*: анкетування, інтерв'ювання, індивідуальні бесіди для визначення рівня сформованості у здобувачів розуміння щодо гендерних питань у міжособистісній взаємодії в ході гендерної соціалізації; *статистичні*: математична обробка результатів експериментальної роботи та їх інтерпретація для перевірки гіпотези дослідження.

Практичне значення кваліфікаційного дослідження полягає у тому, що нами розроблено програму реалізації гендерного підходу в освітній діяльності здобувачів закладів вищої освіти та її впроваджено; охарактеризовано сутність позанавчальної діяльності молодих людей у ході їх гендерної соціалізації; сконцентровано увагу на засвоєнні здобувачами актуальних наукових знань з гендерних питань (теорій, концепцій, підходів), що становлять базу для ціннісних орієнтацій молоді; форми та методи, що відповідають психолого-віковим властивостям гендерної соціалізації здобувачів вищої освіти, зокрема, адаптації, індивідуалізації та інтеграції. Також результати дослідження можуть бути використані в освітньому процесі закладів вищої освіти, під час розробки навчальних дисциплін та практичних занять з гендерних питань для майбутніх психологів, соціальних педагогів і соціальних працівників, для самоосвіти та професійного саморозвитку фахівців осіб професій типу «людина–людина».

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, додатків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 103 сторінки, основний зміст викладено на 81 сторінці. Кваліфікаційна робота містить діаграми, таблиці.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФЕНОМЕНУ ГЕНДЕРНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

1.1. Гендерна соціалізація в науковій літературі

Питання гендерної рівності в нашій країні в частині національного механізму рівних прав чоловіків та жінок у всіх сферах соціального життя за умови активної євроінтеграції є на сьогодні об'єктивним та закономірним процесом, який зараз триває паралельно з впровадженням цінностей демократії, громадянського свідогляду в цілому та гендерної культури в тому ж числі. На часі нові реформи в освітньо-професійній сфері молоді, а тому ми як громадяни України повинні дбати про набуття юнаками та дівчатами гендерних знань та умінь, розширення егалітарного світосприйняття, що загалом відповідає світовим гуманістичним цінностям.

Боротьба за гендерну рівність почалась на початку ХХІ століття, зміст якої криється в тому, щоб людські можливості якнайменше визначались чинником статі. На законодавчому рівні це питання частково було врегульовано, проте фактично нерівність за статтю і досі зберігається у багатьох соціальних сферах. Свідомість людей і надалі має наративну тенденцію прив'язувати усе чоловіче з культурним і соціальним, а жіноче – з природнім, а це за змістом уже порушує усі рівні права статей. Тобто ситуація, яка є насправді, зовсім не відповідає соціальним нормам. Немає комплексного підходу до реальної гендерної рівності в органах влади та держуправління, що чинить перешкоди до позитивного цивілізаційного поступу. Жінок не надто часто залучають до прийняття рішень. А ті заходи, які приймаються в Україні, досі не відповідають економічним потребам та реаліям, а також на сьогодні відсутні механізми відповідальності щодо дискримінаційним діям за гендерною ознакою.

Вітчизняні науковці у своє поле наукового інтересу включали питання бідності, за межею якої опинились майже 80% жінок, гендерний розрив в

економіці, дискримінація на ринку праці, збільшення жінок на складних і шкідливих роботах, зниження репродуктивної функції чоловіків та жінок, насильство та жорстокість в родині, що призводить до зростання злочинності в суспільстві, трудова міграція й торгівля людьми, зниження коефіцієнту народжуваності, зниження тривалості життя, соціальна, сімейна та демографічна кризи. Також детального розгляду зазнають теми фізичного та психологічного насильства у житті чоловіків, захист їх стану здоров'я, дисбаланс гендерних ролей у родині тощо.

Звісно, що в нашій країні є прояви гендерної дискримінації у прихованій чи відкритій формі, які обмежують права й можливості тієї чи іншої статі. Саме тому на сучасному етапі розвитку нашої держави є потреба активізації політики у питаннях гендеру, вироблення відповідної стратегії розвитку, включення гендерних питань у місцеві та національні розвиткові програми. Безумовно потребують змін система виховання та освіти, які є потужним інструментом відтворення суспільством гендерних питань у соціальній взаємодії.

Сам феномен гендеру походить від поняття статі, проте він є соціокультурною, а не біологічною категорією. Тобто з народження індивіду автоматично не присвоюється гендерна ідентичність, а вона набувається під час включення до соціального життя. Найбільш вживаним визначенням гендеру є таке формулювання (Чухим, 2000): гендером є соціальна конструкція, в рамках якої розглядається його конструювання завдяки різним інститутам соціалізації, культури, поділу праці; це організована можель суспільних стосунків між жінками та чоловіками як у сім'ї, так і в інших соціальних інститутах [28].

Теперішня гендерна теорія запевняє нас в тому, що соціальні відмінності між жінками та чоловіками не є біологічного походження та даними від народження, а лиш набутими та приписаними індивідові соціумом.

Бачення питання гендеру як набору соціальних ролей, які приписують індивіду, диктує деяку відмінність між жіночим та чоловічим набором соціальних ролей, яку науковці називають «гендерною (чи статево-рольовою)

диференціацією». Вона проявляється в ряді сфер, серед яких є також і гендерна соціалізація, особливі моделі та стилі поведінки людини, які в результаті даного процесу сформувалися.

Психолого-педагогічна література зі статевого виховання свідчить, що вітчизняна школа ніколи не була позбавленою статі. Навпаки, школа через навчально-виховний процес і педагогічну взаємодію активно реалізувала статево-рольову парадигму гендерної соціалізації учнів. На думку багатьох феміністських дослідниць, саме школі належить заслуга проведення ідей про деяку природну рольову обмеженість жінок, формування ряду комплексів професійної неповноцінності та соціальної депривованості дівчат. Розширення наукових знань населення як дорослого (студентства), так і дитячого, підвищення освітнього рівня – необхідна умова зрушень у розвитку свідомості чоловіків та жінок.

На сьогодні більшість науковців підтримують інституціоналізацію системи гендерного підходу в педагогічній парадигмі в усіх ланках освітньої системи. Привабливим для них є орієнтованість гендеру як базової методології новітніх освітніх технологій на створення рівних, незалежних від статевої належності, можливостей для самореалізації людини у суспільній і приватній сферах життєдіяльності, у виконанні статево-рольових функцій чоловіка і жінки, подружніх партнерів, батька і матері, сексуальних партнерів тощо. Однак гендер у педагогіці поки що є ексклюзивною методологією, науковою екзотикою. А відсутність повноцінного гендерного виховання і просвіти призводить до відхилень у формуванні особистості, гендерної неадекватності, нещасних шлюбів, а іноді й до серйозних психічних дисфункцій.

Наукові гендерні пошуки призвели до розуміння того, що питання нерівності набагато глибша, ніж це раніше уявляли, що вона детермінується відтворенням нерівних можливостей. Було переосмислено значення культури, популярних установок та стереотипів, упередженості науковців щодо формувань розуміння щодо жіночого та чоловічого, щодо мужності та жіночності та їх ролі у формуванні бар'єрів перед чоловіками й жінками.

Перед тим, як аналізувати гендерні напрямки у психологічній науці, варто в узагальнено розглянути теорії гендеру. Першою з них є теорія соціального конструювання гендеру або ж усвідомлення гендеру через соціальні конструкції. Беззаперечною перевагою даної теорії є розуміння того, що розподіл статей змодельований і продовжує формуватись культурою, є основним положенням, яке заставляє сумніватись у правомірності сучасного стану речей відносно статі як онтологічної категорії, проте виправдовує і можливість надання розвитку чоловікам та жінкам. Опираючись на це, можемо дати визначення гендеру як організованої моделі суспільних взаємин між жінками і чоловіками, що формується головними інститутами суспільства. Виокремлюють 2 основні концепти цього підходу: 1) гендер формується шляхом соціалізації, засобами масової інформації, розподілу праці, сім'єю, системою гендерних ролей; 2) гендер конструюється також і самими індивідами через їх свідомість (тобто гендерну ідентичність), прийняття усталених суспільством норм і цінностей, підлаштування під них (в зовнішності, одязі, поведінковій манері тощо). Насаджувати гендер – значить формувати такі відмінності між дівчатками і хлопчиками, жінками і чоловіками, які не є біологічними, природними чи сутнісними.

Відповідно до цієї теорії, людина засвоює деякі поведінкові правила та стереотипи, які соціум вважає такими, що відповідають їх гендерним ролям під час соціалізації. Думка щодо того, що саме соціум формує ті чи інші організації буття жінок і чоловіків, дуже лапідарно і точно обгрунтоване Сімоною де Бовуар: *«...в суспільстві існують певні структури, які спонукають людей дотримуватися тих чи інших соціостатевих ролей»* [1].

Інша важлива теорія – пояснення гендеру як мережі, структури чи процесу, тобто гендеру як категорії стратифікації разом з іншими тотожними категоріями, тобто опис гендеру поруч з такими феноменами, як раса, клас, вік і т.ін.

Третя теорія – пояснення гендеру через культурну метафору. Жіноче і чоловіче на гносеологічному і онтологічному рівнях співіснують як складові культурний і символічних рядів: жіноче – тілесне, чуттєве, природне, гріховне, а

чоловіче – духовне, раціональне, культурне, божественне. Чоловіче чи те, що йому подібне, вважають позитивним, домінуючим і значущим, а жіноче – вторинним, субординованим, негативним.

Також можемо погодитись з думкою вчених, які часто поняття гендеру трактують просто як проблему соціального статусу чоловіка чи жінки, так званих «гендерних ролей». За такого трактування гендерне питання не є основним, а стоїть у ряду інших, більш чи менш важливих. Проте є ще й інше пояснення проблеми, де гендер пояснюють через **соціальну стать**, тобто систему стосунків між жінками і чоловіками, які функціонують у соціальних зв'язках (на противагу природним взаєминам).

Отже, проаналізувавши наукову літературу можемо виокремити 2 основні типи гендерних наративів – феміністські та патріархатні. Для патріархальних наративів притаманні такі особливості:

1) переконання, що в соціальних та сімейних стосунках повинен існувати чіткий розподіл жіночих і чоловічих ролей;

2) думка, згідно з якою чоловіку належить активна, провідна роль у родині та соціумі, а жінці – пасивна, підпорядкована;

3) наратив, що життєві цінності чоловіків та жінок є різними: родина та кохання є основними цінностями для осіб жіночої статі; робота, власна справа, самореалізація поза родиною є цінністю чоловіків;

4) перевага сімейних стосунків, де чоловік є головою родини та вносить головний вклад у сімейний бюджет;

5) надання жінці основної ролі в соціумі через роль матері, яка народжує та виховує дітей;

6) засудження жіночої поведінки, де домінують орієнтування на самореалізацію, самоактуалізацію поза сім'єю, на кар'єру, проф. досягнення;

7) думка про те, що патріархатна модель соціуму природна та обумовлена біологічними відмінностями статей;

8) осуд рівних прав чоловіка та жінки.

Феміністичні наративи у свідомості складаються з:

- 1) осуду застосування біологічних статевих відмінностей задля закріплення думки про підпорядкування позиції жінки в родині та соціумі;
- 2) неприйняття існуючих в сім'ї і соціумі чітко закріплених жіночих та чоловічих ролей;
- 3) осуд поділу сфер соціального життя на жіночі та чоловічі;
- 4) переконання, що чоловіки та жінки в теперішньому соціумі мають різні можливості для самоактуалізації в різних сферах життя, і така думка визнається несправедливою;
- 5) образ жінки (гендерного ідеалу), основними властивостями якого є активність, енергійність, прагнення до свободи і незалежності, впевненість у собі, діяльність у різних сферах соціального життя;
- 6) для жінки високу цінність мають професійні досягнення, розкриття власних можливостей і здібностей, кар'єра, прагнення до самореалізації;
- 7) надання переваги сімейним взаєностосункам, які не заставляють жінку весь свій час і себе присвячувати турботі про інших;
- 8) виховання дітей на основі того, що суспільство має максимально прагнути до однакової участі матерів та батьків у житті їх дитини;
- 9) засудження ставлення до жінки як до суб'єкта сексуального пригнічення;
- 10) відкидання подвійних стандартів у соціальній оцінковій моралі.

Існує ряд стереотипів щодо гендеру: диференціація жіночності і мужності у статевій самосвідомості і сексуальній поведінці. Окреслюючи варіативність статей, культура розкриває її сенс не тільки у можливості відтворенні людини, а й у забезпеченні суто особистісних потреб – кохання і насолод. Ще одна установка висуває більш жорсткі вимоги до статевої ідентифікації чоловіків, до того ж передусім з боку оточення конкретного індивіда чоловічої статі. Ця позиція є зворотнім боком високої ціни чоловічої статі та визнання за нею активності. Також є стереотип, що стосується проституції як транскультурного явища у кроскультурному розумінні. Чоловічі полігамні потяги більшою мірою

задовольняються завдяки проституції. Це, так звана, група маскулінних та фемінітивних стереотипів.

Ще одна група гендерних наративів включає твердження про розподіл сімейних і професійних ролей між жінками та чоловіками. Для жінки значимою соціальною роллю є роль матері та домогосподарки. Жінка має перебувати та піклуватись приватним життям – домом, народженням та вихованням дітей, формувати та підтримувати взаємини в сім'ї. Цей стереотип має історичне пояснення ще від часів Отто Бісмарка, де жінці приписувались три ролі – діти, кухня, церква. Чоловікам надається право активності у громадському житті, можливість професійних успіхів, відповідальність за матеріальне забезпечення сім'ї.

Третя група гендерних наративів розкривається через особливості праці. Традиційно вважається, що жіноча праця має мати підпорядкований, обслуговуючий характер, бути частиною експресивної сфери діяльності. Жінки часто працюють в освіті, торгівлі, охороні здоров'я. Для чоловіків можлива керівна і творча робота. Їх робота також визначається сферою інструментальної діяльності.

Гендерні стереотипи є головними у взаємодії жіночого і чоловічого. Є і позитивна сторона у дії гендерних стереотипів. Так, вчені П. Такер та Дж. Мані говорять про підтримку міжгрупової та міжособистісної співпраці та взаєморозуміння. Вони вважають, що культурні стереотипи мають бути одночасно гнучкі та ригідні, щоб, з одного боку, забезпечувати стійкість уявлень, з другого – не припиняти формування та розвиток соціуму. Негативним боком у дії гендерних стереотипів вони вважають, що вони можуть погано впливати на самореалізацію жінок і чоловіків, стати бар'єром у розвитку індивідуальності, особливо тих властивостей, які не співвідносяться з певним статево-рольовим стереотипом.

М. Франк і Б. Кармен (1980) довели, що діти, які поведуться відповідно до вимог їх статі, часто мають відмінний від інших нижчий інтелект і менший творчий потенціал здібностей. Тому Дж. Плек (1981) вважає, що виконання статевої ролі, що передбачає мужність, має не тільки плюси, але й мінуси. Поза тим, коли слід проявити «жіночі» якості та дії, у чоловіка, що чітко дотримується чоловічої ролі,

може виникнути гендерний рольовий чоловічий стрес, як висловився Дж. О'Ніл – гендерно-рольовий конфлікт.

В освітньому середовищі гендерний підхід є індивідуальним підходом до прояву людиною своєї ідентичності, що дає їй більше волі в самореалізації, допомагає стати достатньо гнучкою і вміти використовувати різні поведінкові можливості. Ще з дитячого садка і до університету усі взаємини в освітніх закладах відтворюють закладені в культурі уявлення щодо жінок-підлеглих, залежних, таких, які не прагнуть кар'єри, а про чоловіків – як незалежних, домінуючих, успішних.

Такий процес не є чітко виражений чи спеціально організований, небагато хто з педагогів розуміє, що саме відбувається. Мова про те, що, крім формального навчального плану існує такий собі прихований навчальний план, який зміцнює сексистські настанови. Прихований навчальний план – це, по-перше, стиль організації самого закладу, робочі гендерні взаємини, гендерна стратифікація педагогічної професії. По-друге, сюди належить зміст освітніх компонентів; по-третє, – безпосередньо стиль викладання. Такі три складові невидимого навчального плану не тільки дзеркалять гендерні стереотипи, а й підтверджують гендерну нерівність на користь домінантному чоловічому та недооцінюючи жіноче і нетипове.

Формування гендерної взаємодії як важливого методу відбувається в рамках організації спільної діяльності жінок та чоловіків, а також збагачення досвіду міжособистісного спілкування (громадська діяльність, спільні трудові справи, робота в гуртках, клубах і секціях, заняття мистецтвом і спортом, спортивні ігри, екскурсії, культпоходи, організація дозвілля, танців, вечорів, організація взаємодопомоги, пошукова робота, проведення різноманітних тренінгів і т.ін.).

Розкриття феномену гендеру постає злободенною та соціально значущою, проблемою, що пов'язана передусім із демографічною та соціально-економічною кризами, погіршенням репродуктивного здоров'я молодого покоління, «фемінізацією» бідності, деформацією сучасної родини, змінами в гендерній

культури, зростанням розлучених і неповних сімей, знеціненням культурних та сімейних цінностей, девіантного батьківства і материнства, поширенням домашнього чи гендерного насильства та іншого на різних щаблях функціонування різних соціальних груп мікро- та макросередовища. Прикладна сторона гендерної проблематики має великий внутрішній потенціал, позаяк має чимало недосліджених питань щодо механізмів дисгармонійного чи гармонійного розвитку особистості людини, вимагає міждисциплінарного бачення для привернення уваги науковців, педагогів та психологів щодо процесів та результатів самовизначення юнаків та дівчат в царині егалітарної й традиційної культур.

В Європі проводяться різноманітні дослідження гендеру в різних сферах, таких як соціологія, психологія, політика, економіка, медицина, правознавство та інші. Це дослідження може включати в себе аналіз гендерних ролей та стереотипів, дослідження гендерної нерівності в різних сферах життя, аналіз впливу політичних рішень на гендерну рівність, дослідження гендерної насильницької поведінки, аналіз різниць в оплаті праці між чоловіками і жінками та багато інших аспектів. Деякі з інших європейських організацій та інститутів, які займаються дослідженнями гендеру, включають: 1. Європейський інститут гендерної рівності (EIGE): ця організація, заснована Європейським Союзом, спеціалізується на дослідженнях та аналізі гендерних питань в Європі. 2..

Поза відомими організаціями, в Європі численні академічні та наукові установи, університети, дослідницькі центри, неприбуткові організації та громадські ініціативи, які активно займаються гендерними питаннями. Деякі з них включають: 1. European Women's Lobby (EWL): «Європейська жіноча лобі» – це мережа жіночих організацій, які працюють на рівні Європейського Союзу для підтримки гендерної рівності.

Дослідження в сфері гендеру призвели до розкриття того, що проблема нерівності виявилася визнаною глибшою і складнішою, ніж ми колись думали. Виявлено, що нерівність може бути заснована на різних аспектах, таких як культура, популярні стереотипи, упередження в науці, які формують

уявлення про ролі жінок і чоловіків, про мужність і жіночість, і які створюють бар'єри перед жінками і чоловіками.

Андрій Мудрик пояснює, що гендерний підхід в освіті та виховному режимі врахування та застосування знань про гендерні особливості в організації побуту та життєдіяльності освітніх закладів і виховних організацій, визначені зміст та методи навчання, створені умови для опанування нормами, моделями та досвідом статевої поведінки, які розглядаються у віковому статусі, психосексуальному розвитку та соціальним очікуванням хлопців і дівчат. Гендерний підхід також включає сприяння вирішенню проблем, пов'язаних з гендерною ідентифікацією та самореалізацією.

Отже, гендерний підхід забезпечує врахування гендерних особливостей як учнів, так і вчителів. Це означає врахування різних аспектів гендеру, таких як інтелектуальні, мовні та емоційні характеристики, гендерні особливості Я-концепції, мотивація досягнення, а також риси, такі як владність, домінантність, агресивність і турботливість. Також важливим є стиль діяльності і взаємодія з партнерами протилежної статі.

На сьогоднішній день загальновідомо, що триває різниця між дівчатами і хлопцями, і не сумнівається. Проте надзвичайно важливо мати обґрунтовані рекомендації щодо навчання і виховання дівчат і хлопців. Як практичні аспекти гендерної педагогіки практично не розроблені, ми вважаємо, що ознайомлення педагогів, батьків і студентів із сучасними характеристиками гендерної ідентичності чоловіків і жінок дозволяє їм ефективно формувати гармонійно розвинену особистість, здатну взаємодіяти в умовах об'єднаного європейського простору.

Під час навчання майбутніх педагогів і психологів в окремих університетах України проводяться курси з практичним спрямуванням, такими як «Гендерна педагогіка» і «Гендерна психологія» [3; 1]. За думкою В. Кравця, ці курси лише після закінчення студентів отримують адекватні

уявлення про сучасний стан цієї нової галузі науки, але й надають їм практичні навички для роботи з дітьми різного стану [3]. З цим слід слідкувати за одним із мет цілей впровадження гендерного підходу в освіту як сприяння формуванню вчителів, батьків і дітей більш широкого явлення про можливі можливості дівчат і хлопців з максимального врахування їх можливостей під час навчання та виховання.

Підстави для впровадження гендерного підходу в навчально-виховний процес можна сформулювати таким чином: по-перше, старша методика і технологія навчання та виховання спрямована на усереднену та безособову особистість, що залучає дітей та учнів; по-друге, один підхід до навчання та виховання хлопців і дівчат одного віку, але з винятковими психологічними характеристиками через відмінності в термінах дозрівання може негативно вплинути на їхній розвиток і соціальну взаємодію; по-третє, уніфікований підхід може призвести до недостатньої гармонії у стосунках між державами і обмежувати міжособистісні взаємини між дівчатами і хлопцями.

З цієї причини впровадження гендерного підходу в навчання розглядається як методів і прийомів подачі навчальної інформації, зокрема, через врахування чоловічого та жіночого способу мислення, мовлення (усного і іншого), аргументації і так далі, для відображення важливості відповідності навчальної дисципліни та формування більш розширених уявлень у вчителів, батьків і дітей про можливості дівчат і хлопців під час навчання і виховання.

1.2. Зміст, форми та методи психологічної роботи на шляху досягнення гендерної рівності серед здобувачів вищої освіти

З кожним роком стає все більш актуальною потреба формування гендерної толерантності. У цьому контексті є чітке визначення структури, принципів, чинників і рівнів цієї концепції. Проведення аналізу зазначених

аспектів дозволяє виділити гендерну толерантність лише в теоретичному плані, але і на практиці, що сприятиме систематичному формуванню цієї основної якості особистості. Збереження принципів гендерної толерантності сприяє конфліктному міжстатевому спілкуванню, дозволяє уникнути можливих бар'єрів, пов'язаних із сексуальною приналежністю чи існуючими гендерними стереотипами, і створює рівні можливості для самореалізації особистості.

Серед принципів гендерної толерантності важливі наступні аспекти: спілкування на партнерських засадах та співробітництво між представниками різних гендерних груп; відкритість до інших думок і переконань, навіть якщо вони відрізняються від власних або належать особи іншої статі; повага до кожної особистості, незалежно від статі чи гендерної ідентичності; прийняття іншої людини з усіма її позитивними і негативними рисами, уникаючи при цьому стереотипів; здатність до емпатії; розуміння та визнання різноманітності підходів до гендерних питань; визнання рівності; відмова від насильства та домінування [43, с.128-129].

Ці принципи служать вашій рідній інструкції, яка спрямовує поведінку особистості та допомагає вибирати стратегію взаємодії. Для встановлення показників гендерної толерантності ми перш за все розглянемо фактори, які впливають на її формування. Ці фактори можна розділити на зовнішні та внутрішні. До зовнішніх факторів відносяться загальна соціальна ситуація (чим вищий рівень життя людей, тим більше терпимості та розуміння інших вони мають, а при зростанні соціальної напруги розвивається, збільшується рівень агресії та нетерпимості), якість міжособистісних та сімейних відносин, умови праці, вплив гендерних стереотипів і умов, в яких відбувалася соціалізація. До внутрішніх факторів відносяться індивідуально-психологічні особливості (природна схильність до толерантності, гендерна ідентичність особистості, сформовані переконання, інтереси, цінності, цілі та мотиви або ціннісні орієнтації особистості).

У кожному випадку вплив на поведінку особи залежить від комплексу значущих факторів, деякі з них мають більше значення, інші - менше. У наших дослідженні акцент робиться саме на внутрішніх чинниках формування гендерної толерантності. Давайте розглянемо поняття «гендерна ідентичність» більш детально. Це важлива рольова ідентичність особистості, яка формується через або внутрішнє осмислення чоловічих або жіночих рис, і цей процес відбувається під впливом взаємодії з іншими та дослідженнями інших у процесі соціалізації. Вчені розуміють гендерну ідентичність як аспект самосвідомості, що виявляє сприйняття особливої себе як представника певної статі [13, с.57].

У вітчизняній психології це протягом довгого часу розглядалося як «класорольова ідентичність» і «психологічна стаття», що пов'язано з тим, що ці явища, що описують суб'єктивне відчуття себе як представника певної статі і носія специфічних рис, характерних для цієї статі, виходили з розуміння понять «маскулінність» і «фемінність». Інша гендерна ідентичність є більш широким поняттям, оскільки вона охоплює зовнішні аспекти особи, а не тільки рольові та поведінкові аспекти. Гендерна ідентичність враховує соціокультурні аспекти категорії «чоловіче» і «жіноче». Виникнення «квір-ідентичності», яка включає в себе транссексуальну, гомосексуальну та лесбійську ідентичність, призвело до послаблення дихотомії «чоловіче» і «жіноче». Квір-ідентичність виходить за межі традиційного розуміння смертнорольової ідентичності, тому термін «гендерна ідентичність» стає більш відповідальним. Процес формування гендерної ролі, який базується на прийнятій людині чи жіночій характеристиці, типовій для їх статі, і відбувається через дослідження, називається гендерною інверсією. Гомосексуальність є єдиною з форм гендерної інверсії і проявляється в сексуальному притягненні та емоційному відношенні до осіб того ж статевого спрямування. [62, с.89].

Гомосексуальність раніше розглядалася як психічне відхилення, але зараз до неї ставляться більш лояльно, а в деяких країнах навіть легалізовані одностатеві шлюби. Гендерну інверсію важливо розрізняти від гендерної дисфорії. Гендерна дисфорія - це розлад гендерної ідентичності, коли особа відкидає або не продовжує свою вроджену стать і відчуває тривогу, дискомфорт, пригнічення та депресію. Причини розвитку цього розладу гендерної ідентичності ще мало вивчені і в основному пояснюються біологічними факторами. Гендерна дисфорія також може включати трансгендерність (інтерсексуали, бігендери, трансвестити, транссексуали) [18, с.3].

Інтерсексуали мають проміжні класи ознаки обох статей, але ці ознаки є недостатньо розвиненими. Бігендери мають рухову гендерну ідентичність і можуть мати будь-яку сексуальну орієнтацію, яка може змінюватися у зв'язку з цим. Трансвестизм характеризується бажанням бути такими ж на представників протилежної статі, хоча бажання змінити свою статтю відсутнє. Транссексуали, навпаки, повністю відкидають свою вроджену стать.

Існує декілька видів гендерної ідентичності:

Адекватна гендерна ідентичність, яка включає повне прийняття власної статі, розуміння її переваг і недоліків, наявність бажання змінити стать і знання про власну гендерну роль. Відношення до протилежної статі є позитивним, і існує бажання співпрацювати та взаємодіяти. Такий вид гендерної ідентичності залишається найбільш конструктивним, і особистість відчуває себе комфортно у своїй тілі, що сприяє гнучкості поведінки та високої адаптивності.

Амбівалентна гендерна ідентичність, де є задоволеність власною статевою приналежністю, але відсутнє тверде бажання належати саме до цієї статі.

Існують знання про власну гендерну роль і роль протилежної статі, а також виявлену готовність до співпраці. При взаємодії з іншими людьми акцент розміщується на особистісних рисах особистості, а не на її шкільній приналежності; відношення до однієї статі разом із референтною особою може бути незначущим, відсутнім або неусвідомлюваним. Враховуючи, що людина набуває розуміння своєї гендерної ролі в процесі соціалізації, амбівалентна гендерна ідентичність може змінитися і стати адекватною. Дослідники стверджують, що андрогінізація суспільного життя, фемінізація чоловіків і маскулінізація жінок можуть зробити амбівалентну гендерну ідентичність варіантом норми.

У випадку індіферентної гендерної ідентичності можна відзначити незадоволення власною статевою приналежністю та готовність до можливої зміни стану. Це спостерігається через стійких переконань щодо бажання бути представником чи представником своєї вродженої статі. Такий тип гендерної ідентичності є дуже неоднозначним, і особи, які відчують його, можуть мати значні труднощі з формуванням своєї власної концепції себе (Я-концепції). Їхні статеві ролі не є чіткими, і вони можуть не відчувати інтересу до взаємодії з представниками своєї статі або протилежної статі.

Неадекватна гендерна ідентичність проявляється в наявності негативного ставлення до власної статевої приналежності та поточному бажанні змінити свою статтю на протилежність, що викликає відчуття дискомфорту та незадоволеності. Вони чітко позитивно ставляться до представників протилежної статі, але мають обмежені знання про свою гендерну роль. Неадекватна гендерна ідентичність є характерною для трансгендерів, таких як транссексуали та трансвестити, і є єдиною з форм інверсійного гендерного розвитку особистості.

Проведення аналізу різновидів гендерної ідентичності допоможе нам краще зрозуміти, як відбувається формування наших поглядів на протилежну статтю або на людей з іншою гендерною ідентичністю. Важливо підкреслити,

що гендерна ідентичність розвивається досить рано, ще до того, як діти вступають у молодший шкільний вік, і це залежить від різних чинників, таких як формування Я-концепції, умови гендерної соціалізації, сімейний контекст і емоційні відносини з батьками протилежної статі [31,с.65].

Розвиток гендерної ідентичності є суттєвою частиною дослідження гендерної толерантності, після чого вона впливає на готовність дотримуватись принципів, зазначених вище. Тому давайте розглянемо поняття «гендерної соціалізації», яке представляє собою процес засвоєння норми і правил поведінки, установок і переконань, які базуються на проявах про гендерну роль. За думкою Л.Шнейдера, вплив на гендерну соціалізацію здійснюють норми, культура, звичаї та створення системи диференціації гендерних ролей (поділ праці за статевими ознаками, права і обов'язки гендерних груп) та стереотипи маскулінності і фемінності [58].

Головною функцією гендерної соціалізації є формування гендерної ідентичності. Ключовими складовими цього процесу є особистісні та гендерні характеристики батьків, їхня гендерна ідентичність і рольові моделі, які частково передаються дітям під час соціалізації. Важливі елементи включають також стать дитини, гендерні переконання батьків, після прийняття гендерних стереотипів, а також вплив інститутів соціалізації, таких як сім'я, ровесники та освітнє середовище. [62, с.131].

Виділяють два основних періоди гендерної соціалізації: первинний, який закінчується час від народження до досягнення соціальної зрілості, і вторинний, що починається після досягнення соціальної зрілості і триває протягом усього життя [27, с.18].

Дуже часто є поділ гендерної соціалізації на дві фази: адаптивну та фазу інтеріорізації [40, с.354].

Адаптивна фаза відзначається тим, що особа відповідає та відповідає нормі та стандартам, які прийняті в конкретному суспільстві з точки зору гендерних відносин. Проте ця адаптація є зовнішньою, а внутрішню

виконання не виконується. Якщо ця фаза може призвести до внутрішнього відкидання гендерних стандартів, навіть якщо вона не проявляється у зовнішніх діях.

Фаза інтеріоризації передбачає внутрішнє прийняття гендерних норм, цінностей та ролей, які графіки у суспільстві і стають основою для формування особистої стратегії поведінки. У цій фазі внутрішні стереотипи і норми залишаються більш стійкими і важкозмінними, навіть при наявності аргументів та фактів, які можуть їх додати.

Терміни «маскулінність», «фемінність» та «андрогінність», які були визначені раніше, відображають гендерні характеристики особистості та їх сукупність із суспільством. Вони вказують на статеві відмінності з соціокультурного погляду і повідомлення, як очікується, що чоловіки і жінки повинні вести себе та яку роль вони повинні підтримувати в міжособистісних та професійних відносинах.

Маскулінність може бути описана як сукупність характеристик, які зазвичай призначаються чоловікам, на відміну від жінок. Ця концепція також включає установки та очікування, які стосуються чоловіків у суспільстві. З іншого боку, фемінність включає в себе характеристики, які зазвичай асоціюються з жінками.

Чоловікам часто приписують якості, такі як мужність, рішучість, домінантність, стійкість та агресивність, тоді як жінки зазвичай сприймають як нижніх, лагідних, чуйних та емоційних. У минулому фемінність традиційно розглядали як результат біологічних відмінностей між станами, але це утворення було спростовано внаслідок феміністичних досліджень [2, с.80].

Науковці довели, що фемінність складається переважно з соціокультурних впливів і формується з дитячого віку в процесі виховання. Деякі дослідники також наводять поняття андрогінності, яке було

запропоновано американською вченою Сандрою Бем на початку 70-х років ХХ століття.

Андрогінність розширення як поєднання фемінних і маскулінних рис. Ця концепція спрямована на розміття різниці між державами, стверджуючи, що як чоловіки, так і жінки можуть мати характеристики обох статей. Вона незадоволена в сумнівах культурні уявлення про маскулінне і фемінне. Згідно з цією теорією, андрогінна особистість є найкращою рисою обох гендерних ролей, включаючи як маскулінні, так і фемінні характеристики. Хоча ця концепція отримала критику за підвищення поляризації станів і підсилення впливу гендерних стереотипів, дослідження показують, що мужність і жіночість можуть існувати разом і сприяти психологічному розвитку.

Сучасне суспільство відзначає більшу андрогінність у жінок, проте рівень фемінності у чоловіків є значно нижчим, ніж у жінок. Відзначається, що жінки, які проявляють нетипову поведінку, зазвичай зустрічаються з більшою лояльністю в суспільстві. Результати крос-культурних досліджень свідчать, що в країнах з фемінним спрямуванням, де сімейне виховання спрямоване на досягнення гендерної рівності (наприклад, Данія, Швеція, Фінляндія, Норвегія), стереотипи про гендерні ролі менш поширені. У той час у країнах з більшою диференціацією гендерних ролей, таких як Японія, США, Німеччина, Італія та Греція, сприйняття гендерних ролей більш жорстке. Це відбувається до утвердження стереотипів, які впливають на формування гендерної толерантності. У цих суспільствах модель гендерних ролей асиметрична: чоловікам приписується більша соціальна вага і домінантність, вторинним представлено жіноче, воно не таке бажане й значиме з точки зору соціального.

Така акцентуація чоловічих якостей з'явилася під час епохи модерну. Е. Гідденс відзначав, що в соціальному просторі модерну людина починає культивувати відчуття «Я». Він виділяє форми нових рефлексій, в яких

універсальність стала світовою чоловічою нормою. Модернізація зберігала кордони цивілізації, де уявлення про людську природу та активність неявно сприймалося як чоловіче. Феміністки, намагаючись підтвердити свою значущість у будь-якій сфері життя, адаптовані до чоловічих стандартів. Протест за словами Е. Гідденса, саме жінки відкрили шлях до розширення інтимної сфери та стали емоційними революціонерами цього періоду, однак це не сильно вплинуло на вирішення гендерних питань.

За основу дослідження О. Волошини щодо рівнів розвитку гендерної толерантності, ми виділяємо три рівні: високий, середній та низький. Високий рівень включає знання про гендерну толерантність, готовність до освіти в цій сфері, бажання спілкуватися та взаємодіяти з представниками іншої статі або тими, хто має різні погляди на поведінку чи зовнішній вигляд на підставі світових ознак.

Високий рівень характеризується активною позицією і здатний самостійно ініціювати обговорення гендерних питань та створювати відповідні ситуації. Середній рівень вимагає наявності знань про гендерну толерантність, але особистість не виявляє активності в їхньому засвоєнні або глибокому розумінні та обговоренні цієї проблеми з іншими. Цей рівень можна назвати нейтральним, позбутися від прояву сексизму чи статевої дискримінації, але також відсутнє глибоке усвідомлення та бажання поділитися знаннями для зменшення цих явищ у суспільстві. Низький рівень гендерної толерантності показує на наявність знань про це поняття або наявність поверхневих та неправильних уявлень про гендерну толерантність, а також на пасивну позицію в обговоренні цих питань, неготовність до взаємодії та недорозуміння цінностей інших осіб. З цього приводу важливі характеристики застосування, які є спільними для толерантних осіб, такі як: співчуття (здатність відчувати та розуміти емоції інших людей); гнучкість (здатність адаптуватися до різних ситуацій і діяти відповідно до особливостей); відкритість (важливе сприйняття переконань інших осіб,

навіть якщо вони відрізняються від ваших, і розуміння різноманітності думок та моделей поведінки); гуманність (відмова від будь-яких форм насильства та визнання цінності кожної людини, незалежно від її статі); самоконтроль (здатність контролювати свої емоції та поведінку). Навіть якщо вони відрізняються від ваших, і розуміння різноманітності думок та моделей поведінки); гуманність (відмова від будь-яких форм насильства та визнання цінності кожної людини, незалежно від її статі); самоконтроль (здатність контролювати свої емоції та поведінку). Навіть якщо вони відрізняються від ваших, і розуміння різноманітності думок та моделей поведінки); гуманність (відмова від будь-яких форм насильства та визнання цінності кожної людини, незалежно від її статі); самоконтроль (здатність контролювати свої емоції та поведінку).

Толерантність є характерною рисою особистості з демократичним світоглядом та відкритим мисленням, яка дійсно та визнає рівність усіх людей. Вона не обмежується пригніченням власних негативних емоцій, але приймає відмову від суду інших. Багато вчених вважають толерантність частиною емоційного інтелекту, що дозволяє розглядати її як здатність адаптуватися до нових соціальних умов і ситуацій. М.С. Міріманова оцінює нетолерантну особистість як обмежену рамку, яка відмовляється визнавати інші точки зору і створює собі можливості лише успішно взаємодіяти, але й розвиватися, бути відкритою до змін і сприймати більші гнучкі підходи, які розширюють кордони особистої толерантності [37, с. 108].

Необхідно застосувати структуру гендерної толерантності. На нашу думку, гендерна толерантність включає такі компоненти: когнітивний – знання про гендерну толерантність, розуміння її принципів, ознайомленість з поняттями гендерної ідентичності, соціалізацію, гендерних стереотипів і виявлення рівності всіх людей; психічний – співчуття, самоконтроль, доброзичливість та емоційна стійкість; поведінковий – дотримання прав інших людей, відмова від будь-яких форм насильства (фізичного чи

морального), сексизму та дискримінації за гендерними ознаками; ціннісний – визнання цінності іншої людини незалежно від її сексуальної належності чи форми гендерної ідентичності, наприклад, «квір-ідентичності», яка включає транссексуальну, гомосексуальну та лесбійську ідентичність.

Висновки до Розділу 1

Отже, гендер як явище витікає із концепції статі, але варто відзначити, що він представляє собою соціокультурну складову, а не біологічну характеристику. Іншими словами, гендерна ідентичність не надається індивідуально від народження, а формується під час включення особи до соціального оточення. Один із найпоширеніших описів гендеру його виглядає наступним чином (Чухим, 2000): гендер – це соціальна конструкція, що обговорює процес формування через різні інститути соціалізації, культури та розподілу ролей; ця конструкція охоплює організовану систему соціальних відносин між жінками та чоловіками як у сімейному, так і в інших суспільних інститутах [28].

Сучасна гендерна теорія наголошує, що соціальні відмінності між жінками та чоловіками не є вродженими або даними від народження, але залишаються результатом соціального формування та надаються індивідам соціуму.

Уявлення про гендер як набір соціальних ролей, призначених для індивідів, завдають певної розбіжності між жіночим та чоловічим набором соціальних ролей, яку науковці описують як «гендерну (чи статево-рольову) диференціацію». Ця різниця виявляється в численних аспектах, включаючи гендерну соціалізацію та формування особливих моделей та стилів поведінки, що виникають у результаті цього процесу.

РОЗДІЛ II. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

2.1. Обґрунтування та вибір методик дослідження

З метою вивчення особливостей гендерної соціалізації здобувачів вищої освіти ми провели емпіричну частину нашого дослідження у Львівському державному університеті внутрішніх справ, Інституті управління, психології та безпеки. У дослідженні взяли участь здобувачі вищої освіти спеціальності 053 Психологія 2-4 курсу освітнього ступеня бакалавр.

У нашому дослідженні ми використали наступні методики:

- 1) анкета на визначення особливостей гендерної соціалізації;
- 2) анкета для дослідження взаємозв'язку основних показників гендерної соціалізації;
- 3) методика «Ціннісні орієнтації» М. Рокіча;
- 4) методика «Маскулінності-фемінності» С. Бем;
- 5) тест сенсожиттєвих орієнтацій (СЖО) Д. Леонтєва.

Анкета на визначення особливостей гендерно-правової соціалізації молоді. Вона містить 20 запитань, у ході інтерпретації маємо визначити загальний рівень властивостей гендерної соціалізації осіб молодого віку, рівень якої може бути низьким, середнім або високим, максимальна сума балів 34, відповідно діапазон низького рівня становить 1-11б, середнього – 12-22, високого – 23-34. Позатим, розподіляємо бали на декілька блоків: когнітивний, мотиваційний та діяльнісний. Це допоможе визначити, чим саме зумовлена наявність того чи іншого рівня особливостей гендерної соціалізації здобувачів вищої освіти. Кожне з 20 запитань належить до певного блоку, інтерпретація аналогічна загальному показнику. Рівень розвитку когнітивного блоку дає змогу зрозуміти наскільки проінформована людина щодо питання особливостей гендерної соціалізації молоді, чи

доводилось їй розмовляти на дану тематику, чи наявне усвідомлення тих чи інших понять, якою мірою проявляється цікавість щодо даної проблематики. Результати мотиваційного блоку спрямовані на виявлення міри усвідомлення мотивів діяльності у ситуаціях, що стосуються особливостей гендерної соціалізації молоді. Важливо розуміти, чим керується особистість, чи розуміє мотиви вчинків інших людей, чи розуміє наслідки тієї чи іншої поведінки. Діяльнісний блок спрямований на визначення того, яким чином діє людина, яка стратегія поведінки їй притаманна (Додаток А).

Анкета взаємозв'язку ключових цінностей та гендерної соціалізації. Анкета містить 9 запитань, більшість з яких є сформульовані так, що передбачають вибір між певною поведінкою і цінністю, на підставі чого вдається зрозуміти, що людина вважає для себе ключовим і чим зумовлений її вибір. Інтерпретація відбувається шляхом аналізу відповідей кожного здобувача вищої освіти та обчислення відсотків для загальної вибірки (Додаток Б).

Методика «Маскулінності-фемінності» С. Бем створена 1974 році з метою діагностики психологічної статі людини та визначення міри вираженості маскулінності, фемінності та андрогінності. Опитувальник складається з 60 тверджень, або якостей, на кожне з яких респондент відповідає «так» або «ні», таким чином оцінюючи наявність у себе тих чи інших якостей. Інтерпретація відбувається згідно ключа до тесту, за кожне співпадіння відповіді з ключем нараховується один бал. Показники маскулінності та фемінності визначаються за формулами. Визначається величина індексу IS, якщо результат коливається в межах від -1 до $+1$, то робиться висновок про андрогінність; якщо менше -1 – про маскулінність; більше $+1$ – про фемінність (Додаток В).

Методика «Ціннісні орієнтації» М. Рокіча дає змогу з'ясувати спрямованість особистості та визначити центральну точку її мотивації, життєву концепцію, ставлення до світу та до себе. Опираючись на

твердження Рокича, ціннісна орієнтація безпосередньо впливає на будь-які соціальні явища. Методика опирається на простому ранжуванні списку цінностей, які розділені на два види: термінальні та інструментальні. Перший клас включає цінності важливі для людини загалом, вони торкаються мети індивідуального існування. Цінності другого класу пов'язані з поведінкою в тій чи іншій ситуації. Цей поділ відповідає традиційному поділу цінностей – мета і цінності – засоби. Таким чином, методика містить два списки, у кожному – 18 цінностей. Інтерпретація досить суб'єктивна, оскільки полягає в аналізі ієрархії цінностей, звертається увага на будь-які закономірності, наприклад, цінності можуть бути якимось чином згруповані, важливим є виокремлення найважливіших та найменш важливих цінностей респондентом (Додаток Г).

Тест сенсожиттєвих орієнтацій (СЖО) Д. Леонтьєва дає змогу оцінити основу «сенсу життя», яку людина здатна віднайти в майбутньому, теперішньому чи минулому, а також у досягненні мети, самому життєвому процесі чи минулих результатів. Тест – адаптована версія тесту Дж. Крамбо і Л. Махолика «Мета в житті». Використана нами методика містить загальний показник осмисленості життя та п'ять шкал, дві з них є аспектами локусу контролю (локус-Я і локус-життя), інші – відображають конкретні сенсожиттєві орієнтації, такі як: мета в житті, задоволеність самореалізацією та насиченість життя. Тест складається з 20-ти протилежних пар тверджень, які відображають уявлення про чинники осмисленості життя. Вчений вважає життя осмисленим тоді, коли є наявна мета, від досягнення якої є задоволення і очікуваний результат. Інтерпретація відбувається згідно ключа, бали сумуються і в результаті отримуємо показники по шкалах та загальний бал (Додаток Д).

2.2. Аналіз результатів дослідження

Під час нашого дослідження з використанням анкети для визначення рівня гендерно-правової соціалізації було отримано такий результат: високий рівень гендерно-правової соціалізації мають 41 здобувач (68,3%), середній рівень – 19 респондентів (31,7%), одного і низького рівня не було видалено ні в одному з учасників дослідження. Значущим є аналіз отриманих балів у трьох аспектах: когнітивному, мотиваційному та діяльному.

Щодо когнітивного аспекту, 40 здобувачів (66,7%) отримали високі оцінки, 20 (33,3%) отримали середні бали, а нульовий рівень не був зафіксований. Це свідчить про те, що більшість респондентів є добре ознайомленими з основами гендерної термінології або виявляють інтерес до цих питань.

Щодо дисциплінарного аспекту, результати трохи відрізняються: високий рівень виявлений у 25 здобувачів (41,7%), середній – у 26 (43,3%), а низький – у 9 (15%). Це свідчить про те, що не всі учасники дослідження діють відповідно до своїх переконань або надають перевагу уникненню або ігноруванню питань гендерної проблематики в певних ситуаціях.

У мотиваційному аспекті 33 здобувачі (55%) мали високий рівень, 23 (38,3%) – середній, а 4 (6,7%) – низький. Це свідчить про те, що більша частина досліджуваних усвідомлює мотиви своєї поведінки та має розуміння причин та наслідків дій інших осіб у контексті гендерних питань.

Рис. 1. Результати дослідження за анкетною 1.

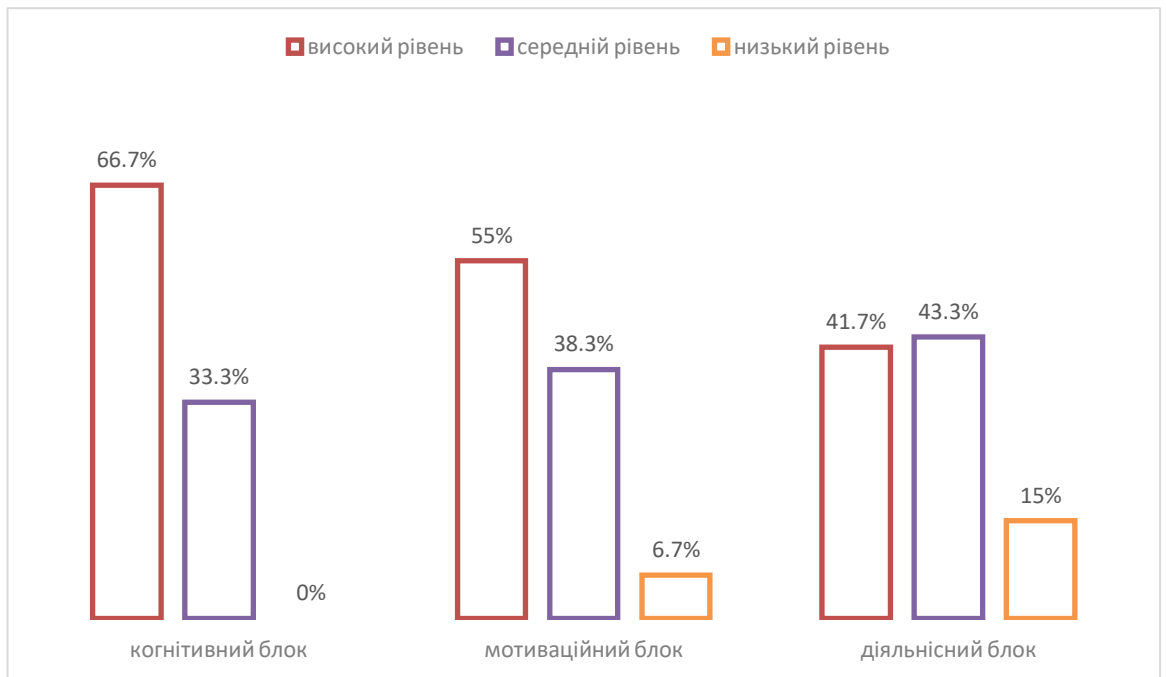

Рис. 2. Результати дослідження за анкетною 2.

Результати анкети номер 2, яка досліджує зв'язок між ключовими цінностями та гендерною соціалізацією, наведені на рисунку 2.

Давайте розглянемо кожен показник окремо. Перше запитання стосувалося релігійних цінностей та їх впливу на формування гендерної соціалізації. З діаграми видно, що для запрошених учасників дослідження релігійної цінності не мають вирішального впливу на їхню поведінку в ситуаціях, пов'язаних з питаннями гендеру. 39 респондентів (65%) відповіли «ні». Зауважимо, що невелика кількість студентів (6,7%) не готові прийняти людей гомосексуальної орієнтації на основі своєї релігійної віри, тоді як 17 (28,3%) сказали, що можуть відчувати труднощі при спілкуванні з такими людьми через переконання у гріховності даної орієнтації.

Друге питання стосувалося сімейних цінностей і того, чи обрали б людей толерантне ставлення, незважаючи на заборону батьків. Лише 10 (16,7%) респондентів вибрали позитивну відповідь, тоді як для отримання, а саме 50 студентів (83,3%), вважають, що батьки не вказали на їхнє рішення. У третьому запитанні була змодельована ситуація, в якій потрібно звернути

увагу між толерантним ставленням і соціальним престижем. 51 (85%) студент обрали толерантну поведінку, в той час як лише 9 (15%) обрали престиж. У четвертому запитанні запитувалося про те, що є пріоритетним для респондентів – толерантна поведінка чи соціальне визнання. Для 12 студентів (20%) значення було соціальне визнання, для 20 (33,3%) обидві ці аспекти були важливими, 4 респонденти дали позитивну відповідь, керуючись іншими мотивами, такими як власне прагнення, а 24 опитаних (40%) вважали соціальне визнання меншої кількості. Відповіді на п'яте запитання дозволили варіанти, що важливіше – задоволення від спілкування чи гендерні переконання співрозмовника. Перше вибрали 25 опитаних (41,7%), інші – 8 (13,3%), а 27 здобувачів (45%) вважали, що гендерні переконання мають значення в певних умовах.

У шостому запитанні є питання безпеки. Більшість учасників дослідження, а саме 45 студентів (75%), визнали толерантну поведінку позитивною, 3 (5%) респонденти обрали безпеку, а 12 (20%) надали перевагу стратегії уникнення, яка має вибір як толерантної поведінки, так і забезпечення власної безпеки. Запитання номер 7 з'ясувало, в чому впливають гендерні стереотипи та стандарти «маскуліності-фемінності» на процес пошуку партнера та створення сімейної пари. Чотирнадцятеро студентів (23,3%) не були б готові відмовитися від стандартів, 21 (35%) визнали, що вважають незручністю, а 25 респондентів (41,7%) переконані, що їх вибір не ґрунтується на стереотипах та інших думках.

Ключовим у восьмому запитанні є поняття здоров'я. Учасників запитали, чи вони вважають, що одностатеві стосунки шкодять здоров'ю. Шість десятих спроб (26,7%) дали ствердну відповідь, 32 (53,3%) не погодилися з цим твердженням, і 12 людей (20%) вважають, що в деякій мірі такі стосунки можуть вплинути на здоров'я.

Останні запитання спрямовані на визначення наявності впевненості, пов'язаних з гендерним рівнем. Більшість опитаних вважають, що мають

певну перевагу через свою гендерну приналежність, а саме 26 студентів (43,3%). Інші 20 (33,4%) досліджуваних відкидають ідею наявності такої переваги, тоді як 14 (23,3%) повністю погоджуються, що така перевага існує.

Аналізуючи результати цієї анкети, можна зробити висновок, що релігійні цінності не впливають суттєво на формування гендерної толерантності. Сімейні цінності також не вважаються пріоритетними, оскільки студенти дають перевагу вибору стратегії поведінки, не зважаючи на батьківські заборони чи настанови. При виборі між престижною і толерантною поведінкою 85% опитаних обирають останнє. Гендерні переконання співрозмовника виконують роль у спілкуванні та отримують задоволення від нього. Безпека як цінність та потреба також не є ключовою в порівнянні з гендерною толерантністю. Значний відсоток досліджуваних вважає маскуліність чи фемінність обранця/обранки фактором при пошуку партнера та створенні сімейної пари. Також важливо відзначити, що питання гендерної рівності є актуальним, про що вказують більшість досліджуваних (66,6%), та зазначають, що мають деяку перевагу завдяки власній гендерній приналежності.

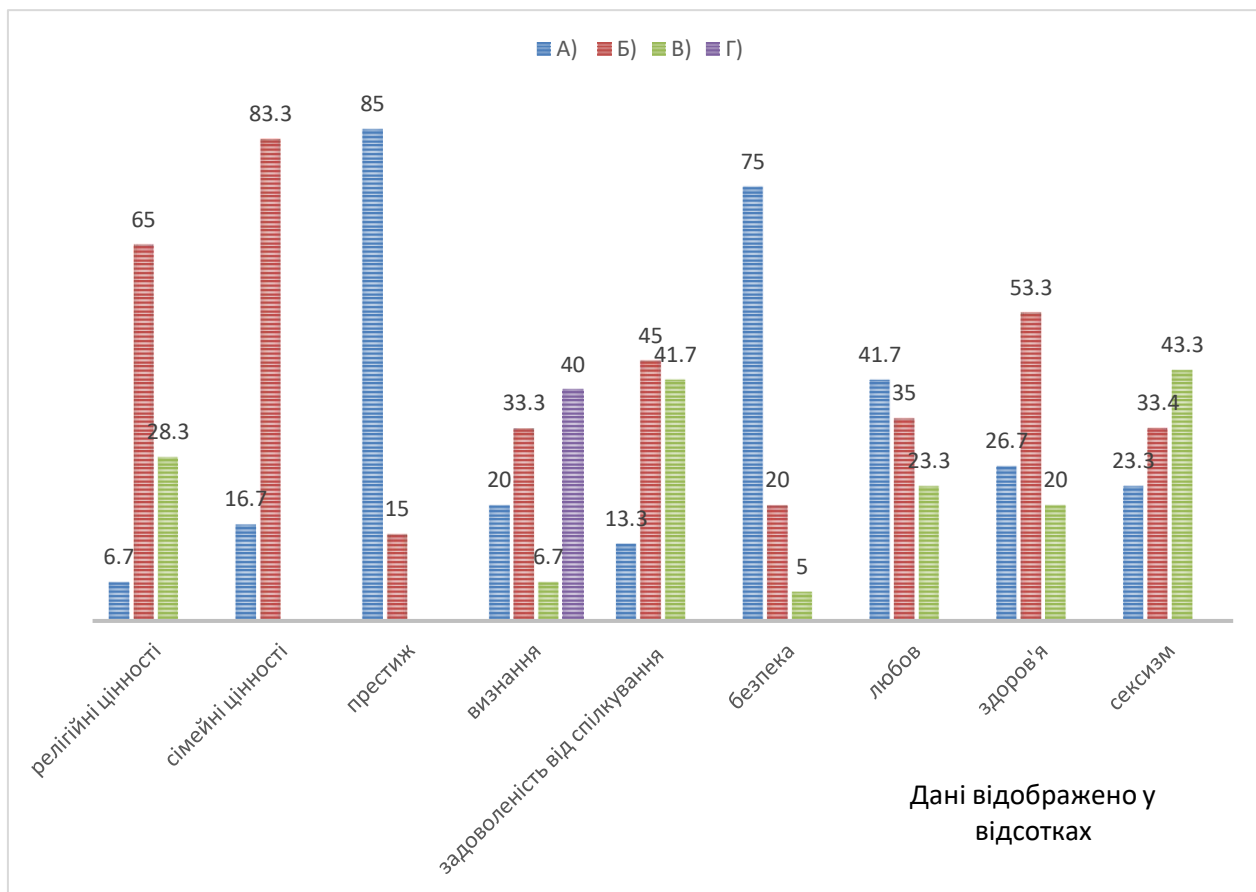

Рис.3. Результати дослідження за анкетною 2.

За допомогою методики «Маскулінності-фемінності» С. Бем виявлено, що 46 здобувачів (76,7%) мають андрогінні риси, тоді як 14 (23,3%) можна віднести до фемінних, і не було виявлено маскулінні особистості. Сандра Бем підкреслювала, що андрогінні індивіди швидше адаптуються та є більш гнучкими, в порівнянні з фемінними та маскулінними особами. Андрогіни об'єднують у собі найкращі риси обох інших типів, тому для них взаємодія з оточуючим середовищем така поведінка залежно від ситуації виходить легшою.

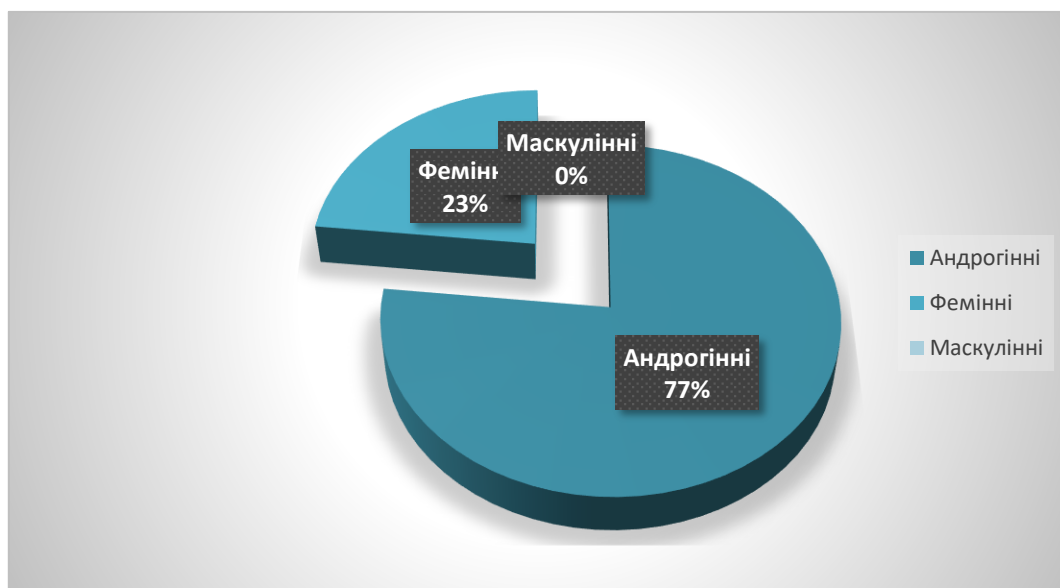

Рис. 4. Результати дослідження за методикою С. Бем «Маскулінність–фемінність».

За допомогою анкети «Прислів'я» І. Кльоціної виявлено, що в учасників дослідження гендерні погляди є невизначеними. 31 здобувач (51,7%) не має чіткої позиції щодо розподілу гендерних ролей у сім'ї, їх гендерні погляди ще не сформовані. Важливо відзначити, що ця невизначеність, ймовірно, пов'язана з віком, завершує цей результат головним чином серед студентів першого курсу.

Яскраво виражені егалітарні погляди притаманні 20 респондентам (33,3%), що говорять про їх бажання зберегти рівень гендерної ролі, не виділяючи лідерів у сім'ї. У цих сім'ях кожен член родини має рівну позицію. Егалітарні гендерні погляди помітно переважають серед магістрантів психології.

Виражені традиційні гендерні погляди притаманні 9 особам (15%). Респонденти з цим результатом підтримують розподіл гендерних ролей на «чоловічі» та «жіночі», часто вони базуються на загальновизнаних гендерних стереотипах та нормах у суспільстві.

Рис. 5. Результати за методикою І. Кльоциної.

За допомогою тесту сенсожиттєвих орієнтацій (СЖО) Д. Леонтєва виявлено, що у більшій частині учасників дослідження (37 студентів, 61,7%) загальний показник осмисленості життя знаходиться на середньому рівні, у 15 досліджуваних (25%) – на високому, а у 8 (13,3%) – на низькому. рівні. Цей показник обґрунтовується на п'яти шкалах.

Перша шкала вибір – це «цілі у житті». Високим рівнем за цією шкалою володіють 20 опитаних (33,3%), середнім – 31 здобувач (51,7%), низьким – 9 (15%). Оцінки на цій шкалі дають особи, які мають чітку життєву характеристику та сильну волю, розуміють, до чого вони прагнуть досягти. Зазвичай це студенти-магістранти та досліджувані старше 25 років. У перших курсах більшість опитаних мають середні або низькі показники, що пов'язані з актуальною соціальною ситуацією, адаптацією до університетського навчання та пошуком майбутніх цілей.

Наступна шкала, яку ми розглядаємо, – «процес життя», або ступінь емоційної насиченості життя. Переважає середній рівень, яким володіє 36 опитаних (60%), високим – 17 (28,3%), низьким - 7 (11,7%). Учні з низькими або середніми рівнями на цій шкалі не можуть отримати відчуття

задоволення від життя, або вони можуть відкласти своє задоволення на майбутнє, замислюючись про минуле або майбутнє.

Шкала «результативність життя», або задоволеність самореалізацією, також варта уваги. Більшість опитаних володіє середнім рівнем – 38 здобувачів (63,3%), дещо високим – 15 (25%), і дуже низьким – 7 (11,7%). Ці результати показують, що є люди, які не розглядають пройдений ними відрізок життя як продуктивний. Для них важливо не акцентуватися на минулому.

Шкала «локус контролю – Я» вказує на рівень відповідальності, яка людина бере на себе за свої дії, вчинки і загалом за своє життя. Високим рівнем за цією шкалою володіють 24 здобувачі (40%), середнім – 28 (46,7%), низьким – 8 (13,3%).

Результати за цією шкалою, як видно, відзначаються відмінністю від попередніх, після чого зросло число опитаних з високим рівнем на цій шкалі. Це досвід, що студенти є вольовими та рішучими особистостями, які здатні жити відповідно до своїх власних переконань.

Остання шкала, відомо як «локус контролю – життя» або «керованість життя», також варта уваги. Високий рівень по цій шкалі характерний для 23 здобувачів (38,3%), середній рівень – для 32 (53,3%), низький – для 5 (8,4%). Більшість досліджуваних вірять у те, що людина має можливість керувати своїм власним життям, приймати свідомі та вільні рішення, відповідати за них і спиратися на власне переконання. Невеликий відсоток вірить у фатальність і дозволяє життю розвиватися самопливом. Ці результати дають змогу аналізувати та усвідомити, наскільки емоційно насиченим є життя здобувачів вищої освіти. Важливо відзначити, що низький рівень за одним із показників може корелюватися з низькими рівнями за іншими шкалами, що припускають думку про наявні тимчасові чи постійні труднощі в житті студентів, які безперечно впливають на їх цілі, ідеї, ідеали, переконання, прагнення та в цілому цінності.

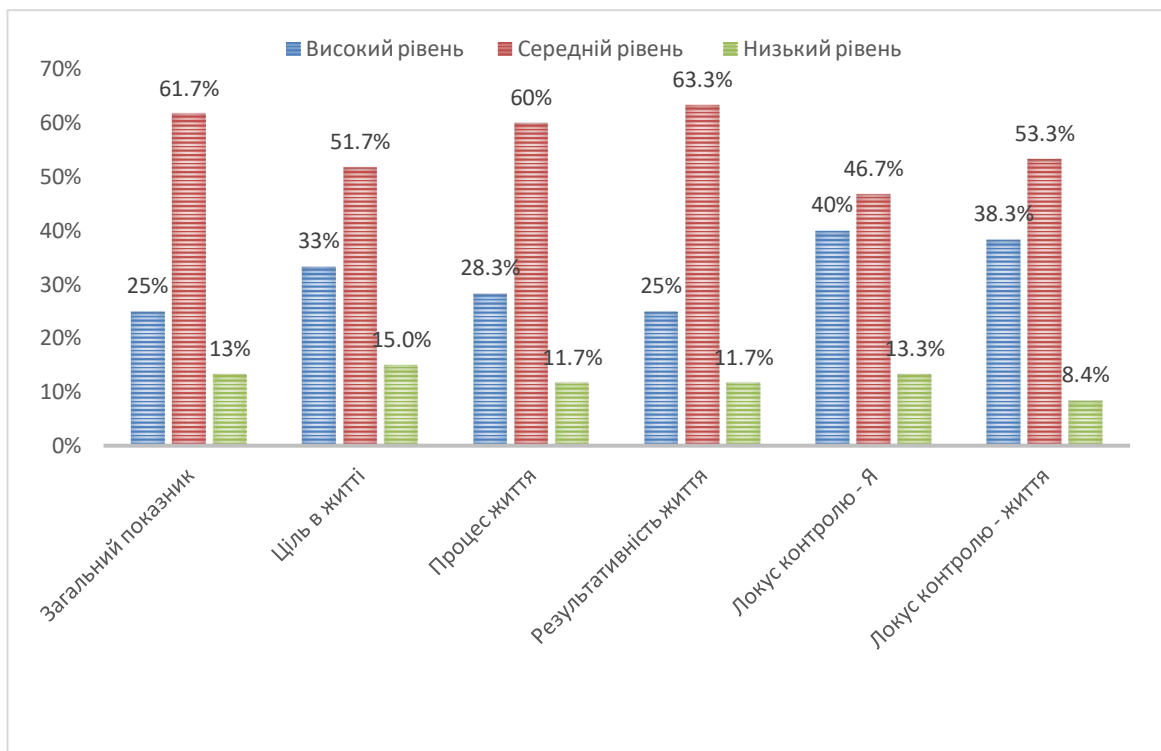

Рис. 6. Результати дослідження за тестом сенсожиттєвих орієнтацій (СЖО) Д. Леонтєєва

Таблиця 2.1.

Результати за методикою «Ціннісні орієнтації» М. Рокіча

№ п/п	Термінальні цінності	Ранг	Інструментальні цінності	Ранг
1.	Активне життя	5,7	Акуратність	8,2
2.	Життєва мудрість	5,8	Вихованість	5,7
3.	Здоров'я	3,2	Високі запити	12,1
4.	Цікава робота	7,5	Життєрадісність	5,3
5.	Краса природи і мистецтва	11,7	Ретельність	11,1
6.	Любов	4,0	Незалежність	7,4
7.	Матеріально забезпечене життя	6,5	Непримиренність до недоліків у собі та інших	14,6
8.	Наявність вірних друзів	8,05	Освіченість	6,3
9.	Суспільне визнання	11,6	Відповідальність	7,7
10.	Пізнання	8,2	Раціоналізм	5,7
11.	Продуктивне життя	9,6	Самоконтроль	8,3
12.	Розвиток	7,4	Сміливість у відстоюванні своєї думки	7,4
13.	Розваги	11,1	Тверда воля	9,8
14.	Воля	10,1	Терпимість	8,8

15.	Щасливе сімейне життя	6,6	Широта поглядів	8,8
16.	Щастя інших	14	Чесність	6,6
17.	Творчість	13,2	Ефективність у справах	8,7
18.	Впевненість в собі	8,65	Чуйність	10,4

У таблиці подано середні показники для всіх опитуваних за цінностями. З цього можна зробити висновок, що для учасників дослідження результативними є такі термінальні цінності, як любов, здоров'я, активне життя, матеріальне забезпечення, життєва мудрість та щасливе сімейне життя. Серед інструментальних цінностей на першому місці висвітлюються життєрадісність, вихованість, раціоналізм, освіченість та чесність.

2.3. Методи та способи оптимізації рівня гендерної соціалізації ЗВО

У часі останнього десятиліття, питання гендерної рівності стає все більш актуальним. Міжнародне співтовариство все частіше наголошує на зв'язок між гендерною рівністю та іншими глобальними проблемами, які існують у наш час. Стійкий розвиток нашого світу у значній мірі залежить від тих процесів, що відбуваються у суспільстві. У «Декларації Тисячоліття», прийнятій ООН у 2000 році, особлива увага приділяється сприянню гендерної рівності, яка є дійсною з ключових умов для зниження рівня бідності та голоду, а також є основною передумовою для розвитку.

Формування гендерної толерантності та рівності в суспільстві вимагає важливих політичних та освітніх заходів. Сучасна освіта, яка спрямована на розвиток особистості, підтримує право на індивідуальність, різноманітність та унікальність кожної людини, і визнає цю індивідуальність як одне з ключових джерел розвитку. Через різні форми освіти, такі як навчання в навчальних закладах та отримання кваліфікаційних дипломів, освіта за інтересами з отриманням сертифікатів, а також цілеспрямоване отримання знань, навичок і умінь для повсюдного життя, реалізуються основні гендерні цінності.

Питання гендерної рівності взаємодіє із загальною духовною та ціннісною структурою суспільства в контексті найбільш сприятливого освітнього середовища, яке суттєво впливає на орієнтацію і світогляд кожної особистості.

[22,с.112].

Отже, ми розглядаємо освіту як потужний інструмент для розвитку та утвердження гендерних цінностей і формування гендерної толерантності. Останнім десятиліттям було присвячено значну кількість досліджень у цій області, і серед них можна виділити роботи вчених, які розглядають теорію гендеру на різних рівнях освіти. Деякі з них включають монографію Л.П. Шустової «Гендерна толерантність школяра: теорія і практика виховання», дослідження Л.Н. Сініцина щодо «Гендерних стереотипів у соціокультурній реальності», робота Л.С.Тукачевої на тему «Історико-філософська інтерпретація гендеру», а також К.В.Фофанова та її дослідження «Сценарії розвитку гендерної освіти у вищій школі», а також А.С. В. Мірчі та його робота «Освіта та гендерна трансформація в умовах культурної глобалізації Японії».

У сучасному суспільстві існує проблема гендерної нерівності, і, як зауважує письменниця Ріан Айслер, «матриця гендерних відносин сильно впливає на всі наші інститути та культурну еволюцію». Тому проблема нових підходів та розвитку накопиченої культурної і духовної спадщини, які сприяють збереженню та розвитку суспільства. Для покращення гендерного порядку необхідно активно розвивати інститути гендерної рівності, такі як законодавство (прийняття Закону про гендерну рівність і перевірка відповідності законодавства принципам гендерної рівності), структури та організації (створення та впровадження Національного механізму ліквідації дискримінації за ознакою молодості та розробка плану дій для покращення становища жінок та гендерної рівності), і суспільні норми (здійснення просвітницької роботи та відмова від гендерних стереотипів).

Необхідно впроваджувати нові офіційні норми та правила поведінки для подолання негативного впливу неформальних норм, які лягли в основу гендерних стереотипів. Гендерна рівність є важливою складовою демократичного розвитку, яка включає в себе доступність, відкритість, свободу слова, вибори та інші аспекти, і яка сприяє економічному зростанню, є важливою передумовою для модернізації суспільства та інноваційного розвитку. Також важливо провести оцінку освітньої програми щодо менших гендерних стереотипів і розробити кодекс поведінки для вихователів, вчителів і викладачів, який би забороняв поширення та поширення гендерних стереотипів у професійній діяльності.

Соціолог з Бухарестського університету Л. Грюнберг і філософ Н. Полісек наголошують, що головним завданням зараз є перехід від гендерної освіти до гендеру в освіті, після розуміння освіти з гендерної точки зору відповідає вимогам суспільства, спрямованим на сталий розвиток.

Гендерний підхід до освіти матиме наступні позитивні наслідки: підвищення рівня гендерної толерантності, відданості рівності та розуміння унікальності кожної особистості; активна гендерна соціалізація як цілеспрямований процес, а не випадковий; засвоєння статево-рольових норм та цінностей суспільства через освіту, яка виступає соціально-культурним інститутом; глибоке розуміння гендерних стереотипів та їх критичний аналіз; зменшення гендерної сегрегації на ринку праці; подолання фемінізації всіх рівнів освіти; підвищення рівня гендерної культури та розуміння гендерного партнерства; гендерні цінності виступаючі як засіб регулювання поведінки.

Основною метою гендерного виховання є формування критичного, незалежного та системного мислення у студентів, розвиток здатності до роботи з власними переконаннями, а не гендерними стереотипами. Мислення прямо пов'язане зі сферою потреб, установ, цілей і прагнень, і тому кількість елементів активізації мисленнєвої діяльності людини є системною роботою

педагога над підвищенням мотивації учнів і студентів. До факторів досягнення цієї мети відносяться гуманістичний стиль спілкування, інноваційні стратегії навчання, творчий підхід до навчальної діяльності та визнання важливості особистісного розвитку в навчальному процесі.

Гендерний підхід до освіти може бути впроваджений наступними способами: обов'язкове включення дисципліни «Гендерна психологія» або врахування гендерного аспекту в курсі «Загальна психологія». У вивчені системи ціннісних орієнтацій слід контролювати вплив зовнішніх факторів, які включають соціальне середовище, родину, однолітків, викладачів, навчальне оточення, ЗМІ, суспільство, культуру, закони і традиції. Усі ці елементи можуть бути використані для формування системи ціннісних орієнтацій особистості. При формуванні цінностей, які пов'язані з гендерною толерантністю, такими як життєва мудрість, раціоналізм та щасливе сімейне життя, можливо спостерігати підвищення рівня гендерної толерантності. Протест для формування гендерно-правової соціалізації студентів необхідно активно залучати їх до діяльності,

Основним завданням гендерного виховання є розвиток критичного, незалежного та системного мислення у студентів, формування їх здатності аналізувати та вирішувати питання на основі власних переконань, а не гендерних стереотипів. Важливо, щоб ця діяльність була активною і стимулювала мотивацію учнів та студентів. Для досягнення цієї мети можуть бути використані гуманістичні методи спілкування, інноваційні стратегії навчання та творчий підхід до навчального процесу. Також важливо визнавати особисту значущість навчання в розвитку і формуванні ціннісних орієнтацій.

Діяльність студентів у професійній сфері також впливає на їх систему ціннісних орієнтацій, і цей вплив залежить від інтегрованості студентів у відповідному колективі. Взаємодія з однолітками також має важливе

значення, оскільки вона сприяє обміну думками та формуванню індивідуальних цінностей.

Високий рівень толерантності сприяє розвитку молодій людині, розумовій складності життя та розвиває ряд корисних навичок, таких як критичне мислення, емпатія, рефлексія та здатність до ефективного спілкування з оточуючими. Однак для досягнення високого рівня гендерної толерантності необхідно формувати та розвивати систему ціннісних орієнтацій студентів, які стосуються гендерної проблематики та загалом суспільства.

Для формування цих цінностей, які сприяють високій гендерній толерантності, можна використовувати метод казкотерапії. Студентам пропонується слухати притчі або казки та обговорювати їх зміст, а також аналізувати уривки з фільмів та художніх книжок, які відповідають заданій темі. Казкотерапія може проводитися як на заняттях, якщо її зміст відповідає темі курсу, так і на спеціальних зустрічах з кураторами. Важливою особливістю використання казок є їх метафоричний характер, який перетворюється на шкірну людину, але кожен може віднайти в них щось особисте. Казки допомагають зрозуміти себе з іншого курсу, проаналізувати власні цінності та зрозуміти загальноприйняті моральні цінності. Вони стимулюють самопізнання, сприяють корекції поведінки та допомагають зрозуміти причини своїх дій.

Головна посада нашої роботи є не лише формування цінностей, а також підвищення рівня гендерної толерантності. Для досягнення цього ми розробили програму соціально-психологічного тренінгу. Важливо відзначити, що високого рівня толерантності не можна досягти на основі використання теоретичної інформації. Толерантність має бути внутрішньою установкою та способом взаємодії, і вона повинна розвиватися як результат свідомого індивідуального вибору. Толерантність не може бути нав'язаною;

вона формується під час освоєння інформації, виховання та набуття життєвого досвіду особою.

Час навчання у вищому навчальному закладі співпадає з періодом молодості або ранньої зрілості. У цьому віці моральний розвиток супроводжується зростанням усвідомлених мотивів поведінки. Відбувається покращення таких якостей, як рішучість, самостійність, цілеспрямованість та відповідальність. Молоді люди цікавляться моральними проблемами, такими як ціле життя, сенси, спосіб життя, любов, дружба та інше. Крім того, психологи відзначають, що у віці від 17 до 19 років здатність особистості до свідомого контролю над власною поведінкою розвивається не в повній мірі. Це можна пояснити низькі показники у дослідженні, що стосується компонента діяльності.

Студенти спрямовані на отримання знань та розуміння суті речей, але вони потребують більше інструментів для свідомих змін у своїй поведінці. Сам соціально-психологічний тренінг дає можливість швидко та ефективно проаналізувати власну поведінку та розробити нові стратегії, відповідні конкретній ситуації.

Період молоді студентів є найбільш сприятливим та оптимальним для формування гендерної толерантності, і це підтримується кількома факторами: їх увага до питань особистої культурної ідентичності, інтересів до життєвих шляхів інших людей, визначення власних поглядів на відносини між людьми, розвиток здатності до саморефлексії та відчуття соціальної відповідальності. .

Проте негативні перешкоди, які заважають розвитку високого рівня гендерної толерантності, такі як збільшена конфліктність, агресивність, егоїзм, упередженість, інфантилізм, застарілі стереотипи мислення та конформізм. Отже, основним завданням тренінгу є подолання цих перешкод і відпрацювання стійкої мотивації до розвитку гендерної толерантності.

2.4. Соціально-психологічні чинники освітнього середовища гендерної соціалізації ЗВО

Під час формування особливостей гендерно-правової соціалізації студентів, важливою була роль позанавчальної діяльності. Визначення та розробка соціально-педагогічних умов для гендерної соціалізації студентів поза класними поняттями базується на концептуальних ідеях, які відображають впровадження гендерного підходу в цю сферу. Основні аспекти цього підходу включають:

1) організацію позанавчальної діяльності з індивідуальних переконань студентів та відповідні умови для її ефективного функціонування. Мета відбувається у формуванні моделі поведінки студентів, яка відповідає соціальним, у тому числі гендерним, нормам;

2) організація середовища інформації для здобувачів відповідно до гендерних потреб та розвитку в них світогляду егалітарного гендеру, спрямованого на рівність;

Впровадження конкретних педагогічних методів і прийомів для цільового коригування процесу гендерної соціалізації студентів, враховуючи вплив суспільства на формування гендерних характеристик особистості.

Аналіз і переробка будь-яких виховних заходів з метою усунення традиційних гендерних стереотипів та розширення соціального простору для всебічного розвитку кожного студента чи студентки через впровадження гендерного підходу в позанавчальну діяльність.

Стимулювання самостійної інноваційної активності самих студентів у вільний час, спрямоване на їхнє перетворення у суб'єктів власного та суспільного життя та розвиток їхнього потенціалу.

Виховання таких якостей, як повага та прийняття інших, важливого ставлення до права бути іншим, готовність до побудови міжстатевих відносин, активних жорстких патріархальних гендерних стереотипів і спрямованих на співпрацю на рівних засадах.

Створення першої умови пов'язано з визначенням змісту позанавчальної діяльності, де основний акцент має бути зроблено на ознайомленні студентів із сучасними науковими гендерними знаннями, такими як теорія, концепція та підходи. Це буде служити основою для формування їхніх ціннісних переконань щодо егалітарних гендерних уявлень.

Зміст, який є одним із важливих аспектів позитивної гендерної соціалізації студентів, має відношення до мети, що базується як результат їхньої гендерної освіти, і завдання гендерної освіти. У цьому контексті розроблені вимоги до змісту позанавчальної діяльності студентів, спрямовані на відбір гендерної інформації, яка послужить основою для формування в них ціннісних переконань щодо егалітарних гендерних уявлень.

Під час проведення аналітико-синтетичного дослідження визначення та розробки другої педагогічної умови гендерної соціалізації студентів у позанавчальній діяльності було встановлено, що гендерна культура студентів є невід'ємною частиною гендерної соціалізації. Ця культура формується внаслідок цілеспрямованого гендерного виховання.

Ми розглядаємо гендерну культуру як індивідуальну особистісну характеристику, яка має певну структуру і поділяється на егалітарну та патріархальну гендерну культуру залежно від індивідуального значення про гендерну реальність. Ця культура також залежить від ціннісних проявів та впливає на існуючу культуру. Ми визначили певні якості, які характеризують сформовану егалітарну гендерну культуру студентів, і розглядаємо їх як показники сформованості цієї культури.

Отже, з урахуванням важливості внутрішніх психічних якостей особистості, які становлять її характер, здатність та свідомість, ми формували іншу соціально-педагогічну умову: спрямованість процесу гендерної соціалізації на розвиток у студентів таких якостей, як соціальна активність, відповідальність, справедливість і терпимість, які є провідними особистісними рисами.

Розробка іншої педагогічної умови дозволила застосувати, що ефективна гендерна соціалізація студентів коледжу можлива, якщо позанавчальна діяльність спрямована на формування студентів як гендерних нонконформістів (згідно з концепцією С. Бем). Ці студенти усвідомлюють нерівність та чоловікоцентризм сучасного суспільства, вони вміють відмовитися від обмежень, пов'язаних зі статтю, і можуть прийняти рішення відповідно до цінностей гендерної рівності.

Також ця позанавчальна діяльність спрямована на перетворення їхніх проявів про особистісні характеристики, які вимагають суспільства від «справжнього чоловіка» або «справжньої жінки». Замість цього вони набувають більш загальних людських якостей, таких як соціальна активність, відповідальність, справедливість і терпимість. Ці якості допомагають подолати існуючу дихотомію «маскулінність/фемінність» і сприяють прийняттю позиції активного протистояння будь-якій гендерній дискримінації та вибору гендерних стратегій.

Поліпшення якісного гендерного виховання, спрямоване на розвиток особистості студента або студентки та на встановлення гармонійних гендерних відносин між юнаками та дівчатами, а також заміну ієрархічних відносин на відносини партнерства, пов'язане з використанням більш досконалих та недискримінаційних методів управління позанавчальною діяльністю. Ці методи мають стимулювати творчу здатність кожної особистості, незалежно від її стану. З цієї причини ми сформулювали третю соціально-педагогічну умову таким чином: педагогічні технології та механізми гендерної соціалізації повинні базуватися на активному залученні студентів до суспільних справ, які сприяють формуванню їхньої особистої позиції, переконань і уявлень щодо гендерної рівності.

Результати розробки останньої педагогічної умови підтверджують, що педагогічні методи та технології повинні сприяти формуванню особистості, яка в процесі свого розвитку виникає наступних здібностей і якостей:

самостійного закріплення досвіду та гендерної культури, що базуються на цінностях рівноправного партнерства між державами; усвідомленого та вільного вибору життєвих стратегій відповідно до власних уподобань; здатність нести відповідальність за своє рішення; усвідомленого планування особистісного розвитку, заснованого на рефлексії власних здібностей. У зв'язку з цим розроблені відповідні принципи педагогічної технології, які становлять основу професійних дій у педагогічній діяльності і мають бути реалізовані разом – «истина», «ідея», «досвід».

Існує механізм гендерних схем (розроблений С. Бем) як основний орієнтир у виборі педагогічних методів позитивної гендерної соціалізації студентів коледжу в їхній позанавчальній діяльності. Ми вважаємо, що цей механізм достатньо ефективно студентам освоювати інформацію, пов'язану з гендером.

Зважаючи на те, що формування гендерної ідентичності та гендерна соціалізація особистості відбуваються в процесі діяльності, ми визначили напрямки організації позанавчальних заходів на основі діяльнісного підходу. Це створює умови для розвитку у студентів адекватного ставлення до себе як до представника певної статі і відповідних гендерних відносин у навколишньому світі. Ця свідома позиція виявляється в їх діяльності, розвитку особистих здібностей, соціальній активності та відповідальності.

Ми впроваджували розроблені соціально-педагогічні умови через програму реалізації гендерного підходу в позанавчальній діяльності студентів. Ця програма включала три етапи відповідно до вікових та психологічних періодів гендерної соціалізації студентів у вищих навчальних закладах: адаптацію, індивідуалізацію та інтеграцію. Це дозволило нам вибрати оптимальні форми і методи для кожного з цих періодів.

З метою успішної адаптації першокурсників до життя вищого навчального закладу та їх гендерної соціалізації, були обрані певні методи та

форми педагогічної роботи. Ці методи сприяли приверненню студентів до цінностей гендерної рівності, розвитку навичок співпраці в групах на основі партнерства та прийняття соціальних та моральних зобов'язань перед колективом. Це передбачало систематичну участь студентів у позанавчальних заходах.

Під час етапу індивідуалізації були використані методи та форми, які спонукали до самореалізації та саморозвитку студентів, стимулювали креативність у проведенні традиційних виховних заходів, спонукали до нонконформістських поглядів на гендерні питання та включали в себе участь студентів у лідерських програмах.

На завершальному етапі програми, під час інтеграції, були обрані методи та форми, які спрямовані на підтримку ініціативи та самостійності старших студентів у внесенні цінностей гендерної рівності, вони вміли оновити та вдосконалити програми традиційних заходів і сприяли рівноправному співробітництву між студентами різних курсів, включаючи участь у студентському самоврядуванні.

Гендерна соціалізація та її ефективність здобувачів коледжу в позанавчальній діяльності у контексті реалізації розроблених соціально-педагогічних умов розкривається через 3 критерії: інтелектуально-пізнавальний, емоційно-ціннісний, діяльнісно-поведінковий за показниками трирівневої шкали (1 – низький рівень, 2 – середній рівень, 3 – високий рівень). Основним показником ефективності проведеної експериментальної роботи є співставлення здобувачів за загальним рівнем їхньої гендерної соціалізації. Отримані дані проілюстровано на рисунку 7.

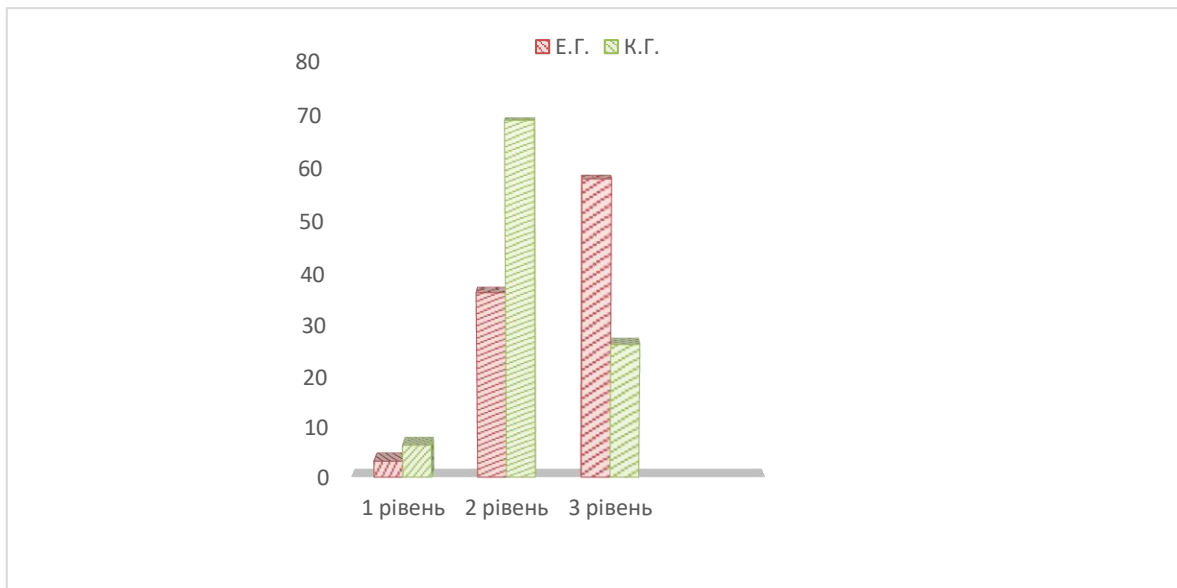

Рис. 7. Порівняння груп здобувачів вищої освіти за загальним рівнем гендерної соціалізації

Результати дослідження, що вказують на рівні гендерної соціалізації студентів на початковому та завершальному етапах експерименту, підтверджують ефективність обраної стратегії організації позанавчальної діяльності. Отримані дані свідчать про те, що в експериментальній групі (57,9%) кількість студентів із високим рівнем гендерної соціалізації за визначеними критеріями вдвічі перевищує аналогічний показник у контрольній групі (26,3%). З низьким рівнем гендерної соціалізації експертиза відзначила лише 3,2% студентів експериментальної групи та 6,4% контрольної групи. Таким чином, можна зробити висновок, що саме експериментальне навчання у значній мірі впливає на рівень сформованості інтелектуально-пізнавальних, емоційно-ціннісних і діяльно-повідінкових критеріїв та формує відповідний високий загальний рівень гендерної соціалізації здобувачів коледжу в позанавчальній діяльності.

Проведений порівняльно-зіставний аналіз результатів експериментального навчання, який включає в себе застосування різних методів дослідження, включаючи статистичні методи, такі як t-критерій Стюдента, показав про успішність проведеного дослідження.

2.5. Програма підвищення рівня гендерної соціалізації здобувачів

Виходячи з результатів емпіричного дослідження, постає питання про підвищення рівня гендерно-правової соціалізації. Тому виникає потреба розробити методичні рекомендації з підвищення рівня гендерно-правової соціалізації студентів. Ці методичні рекомендації будуть корисні студентам гуманітарних факультетів і викладачам вищих навчальних закладів.

Методичні рекомендації розроблені у формі програми, яка включає три блоки: когнітивний, ціннісний і поведінковий. Щодо гендерної проблематики стало актуальною не так давно, результати дослідження показали, що проблеми перешкоджають інформаційному характеру на шляху розвитку гендерно-правової соціалізації. Тому вважаємо за доцільне виділити когнітивний блок, який допоможе розкрити поняття «гендерно-правова соціалізація», розробити психологічні характеристики толерантної та інтолерантної особистості, розглянути тему гендерних стереотипів і створити необхідну теоретичну базу для подальшого вивчення загальних аспектів гендерної тематики та гендерної толерантності, зокрема.

Вправи в ціннісному блоці сприяння розумінню власних цінностей і стануть мотивуючою силою для бажання розуміти інших людей, їх мотивації та причини їхньої поведінки. Вони також сприяють розвитку емпатії та внутрішньої саморефлексії.

Враховуючи результати нашого дослідження, важливо відзначити, що результати діяльнісного блоку були нижчими, ніж в інших блоках. Таким чином, поведінковий блок сприяє використанню наших уже наявних знань, вмінь і навичок та спрямований на корекцію нашої поведінки відповідно до наших мотивів та отриманої інформації. Цей блок сприятиме формуванню позитивного ставлення до інших людей та знищенню бар'єрів у спілкуванні, які можуть виникати через їхню гендерну приналежність або ідентифікацію.

Ми пропонуємо програму, яка спрямована на підвищення гендерної соціалізації та формування відповідних ціннісних орієнтацій, і включає три стадії. Перша стадія спрямована на ознайомлення з питаннями гендерної толерантності та ціннісних орієнтацій і відповідає когнітивному блоку. Друга стадія, яка відповідає ціннісному блоку, спрямована на формування мотивації, емпатії, рефлексії та ціннісних переконань. Третя стадія (повідінковий блок) забезпечує формування ефективних стратегій поведінки та навичок для конструктивної взаємодії (Додаток Г).

Висновки до II розділу

Отже, можна застосувати деякі діагностичні показники для оцінки гендерно-правової соціалізації студентської молоді:

Рівень відомості з нормативно-правовими документами.

Система цінностей, що показує готовність до прийняття якоїсь гендерно-толерантної поведінки.

Здатність умотивовано прийняти рішення щодо гендерно-правової соціалізації.

На основі результатів емпіричного дослідження можна встановити, що кожен студент має середній або високий рівень гендерно-правової соціалізації. Аналіз проводився за ключовими критеріями або блоками, такими як когнітивний, мотиваційний та діяльнісний.

За когнітивним критерієм визначено, що значна кількість студентів володіють знаннями щодо гендерної проблематики і цікавляться цією темою.

За мотиваційним критерієм більша частина респондентів усвідомлює свої мотиви діяльності та причини і слідки своєї поведінки та поведінки інших людей.

За індивідуальним критерієм виділено деякі проблеми у виборі стратегій поведінки в ситуаціях, які стосуються гендерних питань. Більшість опитуваних віддає перевагу уникненню або ігноруванню таких ситуацій.

Більшість студентів надають перевагу задоволенню від спілкування та соціальному визнанню, а гендерні стереотипи відіграють значну роль у їхній поведінці. Також більша частина опитуваних вказує на наявність власних переваг через статеву належність, що підтверджує ідеї гендерної рівності.

З психологічної сторони, великих студентів можна визнати як андрогінних, а нефемінні індивіди складають меншу частину. Загальний рівень осмисленості життя знаходиться на середньому рівні у більшій частини респондентів. Результати за іншими шкалами визначення осмисленого життя, звичайно, середні, за шкалою «Локус контролю – Я», де відсоток особи з високим рівнем підвищено зростає. Це відомо про те, що студенти є достатньо сильними і вільними особистостями, які готові вести своє життя відповідно до власних переконань.

На підставі дослідження також можна застосувати, що половина студентів має невизначені гендерні установки, менша частина має егалітарні установки, а невелика частина має традиційні установки.

На основі результатів кореляційного аналізу було встановлено, що існує взаємозв'язок між гендерними установками та рівнем гендерної толерантності особистості: чим вищий рівень гендерної толерантності, тим менше гендерних стереотипів серед респондентів.

Серед важливих цінностей для студентів виділено такі: серед термінальних цінностей важливі здоров'я, любов, активне життя, життєва мудрість, матеріальне забезпечення життя та щасливе сімейне життя. В інструментальних цінностях гравця життєрадісність, вихованість, раціоналізм, освіченість та чесність.

Також було виявлено взаємозв'язок між деякими з цими цінностями та рівнем гендерної толерантності. Наприклад, особи з високим рівнем

толерантності більше цінують життєву мудрість, щасливе сімейне життя та раціоналізм. У той час як особи з меншим рівнем гендерної толерантності переважно віддають перевагу здоров'ю, матеріальному забезпеченню життя та вихованості.

Зазначені особливості гендерно-правової соціалізації студентів вищих навчальних закладів пов'язані з психолого-педагогічними умовами, які діють у навчальному середовищі цих закладів.

У цьому розділі також розглядаються інструменти для підвищення рівня гендерної толерантності та формування основних ціннісних орієнтацій. Була розроблена програма методичних рекомендацій щодо підвищення гендерної толерантності та формування відповідних ціннісних орієнтацій.

Між інструментами для підвищення гендерної толерантності та формування потрібних ціннісних орієнтацій виокремлено наступні:

- Розвиток інститутів гендерної рівності, який включає в себе.
- Прийняття Закону про гендерну рівність.
- Експертиза в усій законодавчій базі щодо окремого протиріччя положення законів з принципами гендерної рівності.
- Створення та реалізація Національного механізму ліквідації всіх форм дискримінації за ознакою статі, включаючи створення та виконання плану покращення становища жінок та розвитку гендерної рівності.
- Проєкти просвітницької роботи та відмова від гендерних стереотипів.
- Впровадження нових формальних норм і правил поведінки для подолання негативного впливу неформальних правил, що лежать в основі гендерних стереотипів.
- Експертиза змісту освітніх курсів на предмет окремих гендерних стереотипів та створення кодексу вихователя, вчителя та викладача, який буде забороняти розповсюдження та насадження

гендерних стереотипів у рамках професійної діяльності.

- Використання казкотерапії як ефективного для формування ціннісних орієнтацій під час семінарських, практичних або лекційних занять.

Розробка програми методичних рекомендацій, спрямована на:

- Інформування студентів про питання гендерної проблематики та гендерних цінностей.
- Ознайомлення з психологічними характеристиками толерантної особистості.
- Самопізнання власних індивідуальних особливостей.
- Підвищення рівня гендерної толерантності через формування цінностей, емпатії та рефлексії.
- Розвиток позитивного ставлення до оточуючих.
- Формування більшості навиків безконфліктної взаємодії.

ВИСНОВКИ

У нашому науковому дослідженні надано наукове обґрунтування та практичні рішення проблем гендерної соціалізації студентів у середовищі вищої освіти. Ця проблема виникає у створенні та впровадженні соціально-педагогічних умов за допомогою програми гендерного підходу в навчальній та позанавчальній діяльності студентів.

Проведений аналіз літератури щодо гендерної соціалізації дозволив виділити ключові проблеми, які виявляються під час цього процесу. Серед них гендерна ідентичність особистості, вплив агентів та інститутів гендерної соціалізації, гендерні ролі та стереотипи, а також механізми гендерної соціалізації. Важливо відмітити, що гендерна соціалізація не тільки породжує гендерну асиметрію в суспільстві, але також має потенціал для подолання смертної нерівності через розуміння професійних особливостей та способів їх диференціації та ієрархізації в сучасному суспільстві.

Ми розуміємо гендерну соціалізацію як процес, спрямований на адаптацію студентів до змін у суспільно-культурному середовищі. процес покращення гендерної асиметрії Цей і сприяння розвитку власної гендерної ідентичності студентів. Основними елементами гендерної соціалізації є розширення рольового репертуару, набуття досвіду егалітарних гендерних відносин та адекватне формування гендерної поведінки.

Результати діагностики показали, що студенти мають низький рівень знань щодо основної гендерної теорії та мають обмежену обізнаність у сфері гендерних взаємовідносин та ідеї гендерної рівності. Це ускладнює їхню здатність змінювати різні гендерні цінності та вплив старих стереотипів на їхню свідомість. Відзначається також диференційована гендерна соціалізація студентів.

Були виділені три аспекти гендерно-правової соціалізації студентів: когнітивний, діяльнісний та мотиваційний. Когнітивний аспект охоплює цінності, ідеали та установки особистості, включаючи систему знань про

гендерну толерантність, готовність сприймати інформацію про цю тематику, та розуміння власної психологічної ситуації. Внутрішньо цінності поділяються на дві категорії, відповідно до М. Рокіча: термінальні (які прийоми цілі) та інструментальні (які прийоми досягають цілей). Діальний аспект містить встановлення та переконання, що передбачають готовність особистості до обдуманого вибору певної поведінки, яка не проявляється у сексизмі та дискримінації. Мотиваційний компонент потреби, цілі та мотиви включає і характеризується бажанням свідомо керувати своєю поведінкою, не обґрунтовуючи усталені гендерні стереотипи.

Слідом до опису кожного аспекту можна виділити наступні ознаки гендерної толерантності: готовність до обдуманого вибору поведінки, що не містить сексизму та дискримінації; самоконтроль під час соціальної взаємодії та бажання регулювати власну поведінку, не використовуючи загальновизнані гендерні стереотипи; наявність знань щодо гендерного підходу, готовність сприймати нову інформацію, розуміння власної психологічної статі і вміння визнавати не лише власну, але й інші точки зору на гендерні питання; наявність певних цінностей, які використовують толерантність до цінностей, особистих якостей та поведінки інших осіб.

Дослідження показало, що більшість студентів має середній або високий рівень гендерно-правової соціалізації та характеризується андрогінією за психологічне становище, тоді як менша кількість є фемінними. Загальна осмисленість життя переважно знаходиться на середньому рівні серед респондентів. Крім того, виявлено, що половина студентів притаманні не визначені гендерні установки, менша – егалітарні установки, а малий відсоток студентів має традиційні установки. У результаті кореляційного аналізу було встановлено, що існує зв'язок між гендерними установками та рівнем гендерної толерантності особистості: чим вищий рівень гендерної толерантності, тим менше гендерних стереотипів присутні в респондентів. Також було показано, що для студентів залишається важливим здоров'я,

любов, активне життя, життєва мудрість, раціоналізм. Здобувачі з недосить високим рівнем гендерної толерантності ставлять теж позитивні оцінки таким цінностям: здоров'я, матеріально забезпечене життя та вихованість.

Виокремлено способи підвищення рівня гендерно-правової соціалізації студентів та розроблено програму методичних рекомендацій. Ця програма спрямована на інформування студентів щодо питань гендерної проблематики та гендерних цінностей, вивчення психологічного рису толерантних особистостей, розвиток самопізнання їхніх індивідуальних особливостей, а також підвищення рівня гендерної толерантності за допомогою формування цінностей, емпатії та рефлексії. Програма також сприяє розвитку позитивного ставлення до інших людей та формуванню деяких навичок для конструктивної взаємодії.

Дослідження, представлене в роботі, є лише початковим кроком у вивченні цієї проблематики. Для подальшого розуміння гендерної толерантності необхідно провести більше досліджень, які охоплювали більший спектр аспектів цієї теми. Також необхідно розширити методичний інструментарій, розробити нові інструменти для оцінки рівня гендерної толерантності, розширити обсяги вибору дослідження та дослідити поняття гендерної толерантності не лише серед студентів університету, але й у суспільстві загалом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі» / наук. кер. О. Л. Кононко. 3-є вид. випр. Київ : Світич, 2009. С. 430
2. Волошина О. В. Педагогічні умови виховання толерантності у підлітків старшого віку в позакласній роботі : дис... канд. пед. Наук. Вінниця, 2007. 197 с.
3. Гендер для медій: підручник із гендерної теорії для журналістики та інших соціогуманітарних спеціальностей / Маєрчик М., Плахотнік О., Ярманова Г. Київ: Критика, 2013. 220с.
4. Говорун Т. В. Гендерна психологія: Навч. Посібник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2004. 307 с.
5. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1977. 297 с.
6. Горностай П. П. Гендерна соціалізація та становлення гендерної ідентичності / В. П. Агєєва, В. В. Близнюк, І. О. Головащенко та ін. // Основи теорії гендеру : навч. посіб. К. : К.І.С., 2004. С. 132 – 157.
7. Декларація принципів толерантності, схвалена Генеральною конференцією ЮНЕСКО на 28-й сесії в Парижі 16 листоп. 1995 р. // Віче. № 11 (128). 2002. С. 12–13.
8. Ігнатенко П.Р. Аксіологія виховання: від термінології до постановки Проблеми. Науковий журнал: Педагогіка і психологія, 1997. № 1. С.10-29.
9. Карнаух Л.П. Проблема гендерної соціалізації особистості в зарубіжних та вітчизняних психолого-педагогічних дослідженнях. Режим доступу: http://mdu.edu.ua/wp-content/uploads/files/15_9.pdf
10. Кімел Майкя С. Гендероване суспільство / Пер. з англ. К.: Сфера , 2003. С. 139-140.
11. Кубриченко Т.В. Формування гендерної ідентичності студенток педколеджу// Вісник Дніпропетровського університету. Серія “Педагогіка і психологія”. Дніпропетровськ: ДНУ, 2004. Вип. 10. № 7. С. 15-22.

12. Куравська Н, Вітюк Н., Пінчук І. Психологічні особливості гендерної соціалізації студентів ЗВО. *Психологія особистості*. 2022. Том 12. № 1. С. 64-73.

13. Літвінова О. В. Гендерна психологія : навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2010. 236 с.

14. Мармаза О. І. Менеджмент в освіті: дорожня карта керівника. Харків: Основа, 2007. 448 с.

15. Марценюк Т.О. Гендерна соціалізація як процес формування маскулітних та фемітних ознак гендерної ідентичності. Режим доступу: https://genderindetail.org.ua/netcat_files/47/55/martsenyuk_genderna_socializaciya_1.pdf

16. Матієнко О.С. Толерантність починається з учителя. Київ: Рідна школа, 2005. №6. 4-6 с.

17. Мирошнеченко А. В. Основні інститути гендерної соціалізації підлітків. *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. Том 11. Психологія особистості. психологічна допомога особистості. Вип. 10. К.: Фенікс, 2014. С. 15 – 26.

18. Москаленко В. В. Соціальна психологія : підручник [вид. 2-ге, випр. та допов. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 688 с.

19. Орловська Н.М. Школа толерантності: шлях до формування толерантного суспільства : навч.-метод. посібник / Н.М. Орловська, Н.А. Осанюк, Т. П. Томчишина, С.Г. Шенгілевич. Чернівці - Київ : Букрек, 2012. 504с.

20. Основи теорії гендеру : навчальний посібник. Київ: К.І.С., 2004. 536 с.

21. Особливості цінностей студентської молоді. Режим доступу: URL: <http://ref.rushkolnik/ru/v47344>

22. Самойленко Н.І., Сембрат А.Л. Гендерна соціалізація учнів початкової школи як фактор формування гендерних уявлень. Режим доступу: <http://ephsheir.phdpu.edu.ua/bitstream/handle/8989898989/1315/%D0%A1%D0%B0%D0%BC%D0%BE%D0%B9%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%D0%B5%D1%80%D1%81%D0%BE%D0%BD.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
23. Соціокультурні ідентичності та практики / Під ред. А. Ручки. К.: Інститут соціології НАН України, 2002. С. 315.
24. Татенко В. Методологія суб'єктно-вчинкового підходу: соціально-психологічний вимір : монографія. Київ: Міленіум, 2017. 184 с.
25. Ткалич М.Г. Гендерна психологія. Київ: Академвидав, 2016. 256 с.
26. Фролова Н. Трансформація ціннісних орієнтацій: автореф. дис. ... канд. психол. Київ, 1998. 20 с.
27. Фурман А. Ціннісно-орієнтаційні чинники особистісного розвитку майбутніх психологів: автореф. дис. ... канд. психол. наук. Одеса, 2009. 20 с.
28. Чухим Н. Гендер та гендерні дослідження в ХХ ст. // Незалежний культурологічний часопис «І», 2000. № 17. С. 27.
29. Andermahr S., Lovell T., Wolkowitz C. (eds.) A Concise Glossary of Feminist Theory. London etc., Arnold, 1997.
30. Barabantshikov, B.A. Sistemnaya organizatsia i razvitie Psihiki. Psikhologicheskii jurnal. 2003. № 1. S. 28–38.
31. Frankl V. Psychotherapy and existentialism. New York : Simon and Schuster, 1967. X, 246 p.
32. Glick, P., & Fiske, S. T. (1996). The Ambivalent Sexism Inventory: Differentiating hostile and benevolent sexism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70, 491-512
33. Grünberg L. Gendering Research: from Skepticism to Trust // *Journal of Comparative Research in Anthropology and Sociology*. 2010. № 1 (1). P. 2-10.
34. Maslow A. Motivation and Personality. New York: Harper and Row, 1954. 411p.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета, спрямована на визначення рівня гендерної толерантності.

Інструкція: уважно прочитайте запитання та варіанти відповідей і оберіть вірний, на вашу думку, один варіант. Будьте щирими та відвертими, результати є конфіденційною інформацією і використовуватимуться виключно в наукових цілях.

1. На мою думку, гендерна толерантність – це _____
2. Для мене важлива тема гендерних відносин, ставлення людей протилежних статей одне до одного:
 - А) так;
 - Б) ні;
 - В) ставлюсь до даної проблематики нейтрально.
3. Я вважаю, що гендерна рівність є одним з важливих компонентів ефективного спілкування між людьми:
 - А) так;
 - Б) ні;
 - В) не задумувався над цим.
4. У мене є друзі або знайомі нетрадиційної сексуальної орієнтації:
 - А) так і у нас хороші відносини;
 - Б) ні і не хотів(-ла) б мати;
 - В) ні, але якщо б такі друзі з'явилися, то я б не був(-ла) проти.
5. Моє ставлення до осіб з нетрадиційною сексуальною орієнтацією базовані лише на власних цінностях та переконаннях:
 - А) так;
 - Б) ні, інколи я керуюсь думкою більшості;
 - В) залежить від ситуації.
6. Я вважаю, що кожен може очолювати посаду, яку заслуговує, незалежно від статі або сексуальної орієнтації:
 - А) так;
 - Б) ні.
7. Я вважаю, що питання гендерної рівності необхідно розглядати поглиблено і в школі, і в університеті:
 - А) так;
 - Б) ні;
 - В) частково.
8. Я б легко знайшов спільну мову з людиною нетрадиційної орієнтації:
 - А) так, для мене сексуальна орієнтація не є важливою;
 - Б) ні, оскільки наші цінності та погляди суттєво відрізняються;
 - В) мені було б відносно нелегко, але я б доклав деяких зусиль для ефективного спілкування.
9. Я вважаю, що кожна людина має право власного вибору, незалежно від стереотипів, що склались у суспільстві:

А) так;

Б) ні.

10. Мені доводилось брати участь в дискусіях чи обговореннях, що стосувались гендерної проблематики та питань сексизму (упереджене ставлення до осіб протилежної статі; тих, чия поведінка не відповідає статевій приналежності, або ж до людей з нетрадиційною сексуальною орієнтацією)

А) так і я брав(-ла) активну участь;

Б) так, але я обирав(-ла) роль слухача;

В) уникаю таких розмов;

Г) ні.

11. Уявляючи гомосексуальні (сексуальний та емоційний потяг до особи своєї ж статі) відносини мені стає ніяково та не по собі:

А) так;

Б) ні;

В) Інший варіант _____

12. Інколи я помічаю за собою прояви сексизму:

А) так;

Б) ні;

В) не помічав (-ла) таких проявів, але не виключаю їх присутність.

13. Я вважаю, що кожна людина має поводитись відповідно до власної статевої приналежності і не нехтувати тим, що дано природою:

А) так;

Б) ні;

В) Інший варіант _____

14. Інколи мені важко зрозуміти чим керуються люди, що відчують сексуальний потяг до осіб своєї ж статі:

А) так;

Б) ні;

В) інший варіант _____

15. Я чітко розумію причини та мотиви, що зумовлюють моє ставлення до осіб протилежної статі та людей з нетрадиційною сексуальною орієнтацією:

А) так;

Б) ні;

В) частково.

16. Моє ставлення до осіб протилежної статі та людей з нетрадиційною сексуальною орієнтацією в більшій мірі сформувалось під впливом позицій інших людей:

А) так;

Б) ні;

В) моє ставлення ще не сформоване.

17. Я вважаю, що більшість людей занадто категоричні та жорстокі, якщо дозволяють собі осуджувати інших лише через їх статеву приналежність або нетрадиційну сексуальну орієнтацію:

А) так;

Б) ні;

В) мені все одно.

18. Я впевнений(-а) у своїй сексуальній орієнтації і не підтримую людей, які можуть діяти інакше:

А) так;

Б) ні;

В) мене не цікавить сексуальна орієнтація інших людей.

19. Моя поведінка цілком узгоджується з моєю реальною позицією щодо розуміння гендерної проблематики:

А) так;

Б) ні;

В) не задумувався над цим.

20. На мою думку, особистісні якості людини, її цінності, є набагато важливішими за її сексуальну орієнтацію або стать:

А) так;

Б) ні;

В) частково.

Анкета, що досліджує взаємозв'язок ключових цінностей та гендерної толерантності.

Інструкція: уважно прочитайте запитання та варіанти відповідей і оберіть вірний, на вашу думку, один варіант. Будьте щирими та відвертими, результати є конфіденційною інформацією і використовуватимуться виключно в наукових цілях.

1. Якщо б у Вас була можливість спілкуватись з людиною гомосексуальної орієнтації (емоційний та сексуальний потяг до осіб своєї статі), чи відчували б ви негативні емоції лише через те, що гомосексуальність вважається гріхом?

- А) так;
- Б) ні;
- В) в деякій мірі.

2. Якби у Вас з'явився друг або подруга гомосексуальної орієнтації, проте Ваші батьки були б категорично проти вашого спілкування, чи припинили б Ви його?

- А) так;
- Б) ні.

3. Уявіть себе чоловіком, який обіймає керівну посаду, Ваші підлеглі – чоловіки, лише одним працівником є жінка. Ви спостерігаєте за її цькуванням з боку співробітників, бачите прояви вербальної агресії, хоча і помічаєте це випадковим чином. Чоловіки не здогадуються про те, що Ви все знаєте. У Вас є вибір: припинити цькування і поставити підлеглих на місце, проте втратити повагу і, можливо, посаду; або ж закрити на все очі і залишити як є. Що Ви оберете?

- А) поставлю підлеглих на місце;
- Б) залишу все як є.

4. Якби Вам запропонували працювати з жінками, що пережили насилля з боку власних чоловіків і це б гарантувало виступи на телебаченні, статті в газетах щодо Вашої роботи. Чи погодились б Ви на це лише через можливість отримання визнання?

- А) так, це хороший спосіб;
- Б) так, але це було б однією з багатьох причин;
- В) так, але лише тому, що про таку роботу я давно міряв(-ла) ;
- Г) ні, ця робота не для мене.

5. Якби спілкування з людиною приносило Вам задоволення чи важливо було б те, що її орієнтація або погляди щодо гендерної проблематики є відмінними від Ваших?

- А) так, це все одно б грало певну роль у наших відносинах;
- Б) в якійсь мірі інколи це було б важливо;
- В) ні, це не грає жодної ролі.

6. Якби більшість Ваших знайомих, людей з Вашого оточення, були категорично проти осіб з нетрадиційною сексуальною орієнтацією, що неодноразово б підтверджувалось їх поведінкою, історіями про жорстокі бійки при кожній зустрічі з такими людьми та тими, хто був з ними, чи ризикнули б Ви спілкуватись на їх очах з парою гомосексуальної орієнтації, якщо ця пара Ваші хороші друзі?

А) так, я вважаю, що бійки будуть не завжди і все можна вирішити мирним шляхом;

Б) ні, я б старався(-лась) не потрапляти їм на очі в такому випадку;

В) тоді я б взагалі розірвав(-ла) дружбу, щоб себе убезпечити.

7. Уявіть, що Вам довелось закохатись в людину, що має виражені зовнішні риси, які характерні для осіб протилежної статі. Наприклад, хлопець з довгими віями, пухкими губами, тонкою талією, невеликого зросту; дівчина з широкими вилицями та плечима, густими бровами. Чи буде Вам ніяково з'являтися серед людей зі своїм(єю) обранцем(ницею) ?

А) ні, мій вибір не залежить від думки інших людей;

Б) ні, але інколи може відчуватись деяка незручність;

В) так, мені буде ніяково.

8. Чи думаєте Ви, що одностатеві стосунки шкодять здоров'ю?

А) так;

Б) ні;

В) частково.

9. Чи вважаєте Ви, що маєте перевагу у чомусь через гендерну приналежність?

А) так;

Б) ні;

В) частково.

Методика «Маскулінності-фемінності» С. Бем.

Інструкція: відзначте в списку «+» ті якості , які, на Вашу думку, є у Вас.

Перелік якостей:

1) віра в себе;	31) швидкість у прийнятті рішень;
2) вміння поступатися;	32) співчуття;
3) здатність допомогти;	33) щирість;
4) схильність захищати свої погляди;	34) самодостатність;
5) життєрадісність;	35) здатність втішити;
6) похмурість;	36) марнославство;
7) незалежність;	37) владність;
8) сором'язливість;	38) тихий голос;
9) совісність;	39) привабливість ;
10) атлетичність;	40) мужність;
11) ніжність;	41) теплота, сердечність;
12) театральність;	42) урочистість, важливість;
13) напористість;	43) власна позиція;
14) падкість на лестощі;	44) м'якість;
15) успішність;	45) вміння дружити;
16) сильна особистість;	46) агресивність;
17) відданість;	47) довірливість;
18) непередбачуваність;	48) малорезультативність;
19) сила;	49) схильність вести за собою;
20) жіночність;	50) інфантильність;
21) надійність;	51) адаптивність;
22) аналітичні здібності;	52) ідивідуалізм;
23) вміння співчувати;	53) нелюбов до сварок;
24) ревнивість;	54) несистематичність;
25) здатність до лідерства ;	55) дух змагання;
26) турбота про людей;	56) любов до дітей;
27) прямота, правдивість;	57) тактовність;
28) схильність до ризику;	58) амбітність, честолюбство;
29) розуміння інших;	59) спокій;
30) скритність;	60) традиційність.

Методика «Ціннісні орієнтації» М. Рокіча.

Інструкція: нижче наводиться 2 списки цінностей, по 18 цінностей у кожному списку. Ваше завдання — розкласти їх у порядку значимості для вас (рангування обох списків окреме, тобто спочатку нумеруємо список А, наступним список Б, знову від 1 до 18 за значимістю), за тими принципами, якими ви керуєтеся у вашому житті. Уважно вивчіть список і поставте на перше місце ту цінність, яка для вас найважливіша. Потім виберіть другу по значимості цінність. Те ж проробіть із усіма цінностями, що залишилися. Найменш важлива залишиться останньою й посяде 18 місце. Працюйте не поспішаючи, вдумливо. Кінцевий результат повинен відбивати вашу справжню позицію.

Список А (термінальні цінності)

1а. Активне діяльне життя (повнота й емоційна насиченість життя).

2а. Життєва мудрість (зрілість суджень і здоровий глузд, що досягаються життєвим досвідом).

3а. Здоров'я (фізичне й психічне).

4а. Цікава робота.

5а. Краса природи й мистецтва (переживання прекрасного в природі й у мистецтві).

6а. Любов (духовна й фізична близькість із коханою людиною).

7а. Матеріально забезпечене життя (відсутність матеріальних ускладнень).

8а. Наявність гарних і вірних друзів.

9а. Суспільне визнання (повага навколишніх, колективу, товаришів по роботі).

10а. Пізнання (можливість розширення своєї освіти, світогляду, загальної культури, інтелектуальний розвиток).

11а. Продуктивне життя (максимально повне використання своїх можливостей, сил і здібностей).

12а. Розвиток (робота над собою, постійне фізичне й духовне вдосконалювання).

13а. Розваги (приємне, необтяжливе проведення часу, відсутність обов'язків).

14а. Воля (самостійність, незалежність у судженнях і вчинках).

15а. Щасливе сімейне життя.

16а. Щастя інших (добробут, розвиток і вдосконалювання інших людей, усього народу, людства в цілому).

17а. Творчість (можливість творчої діяльності).

18а. Упевненість у собі (внутрішня гармонія, свобода від внутрішніх протиріч, сумнівів).

Список Б (інструментальні цінності)

1б. Акуратність (охайність), уміння тримати в порядку речі, порядок у справах.

2б. Вихованість (гарні манери).

3б. Високі запити (високі вимоги до життя й високі домагання).

- 4б. Життєрадісність (почуття гумору).
- 5б. Ретельність (дисциплінованість).
- 6б. Незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче).
- 7б. Непримиренність до недоліків у собі й інших.
- 8б. Освіченість (широта знань, висока загальна культура).
- 9б. Відповідальність (почуття обов'язку, вміння дотримуватися слова).
- 10б. Раціоналізм (уміння здорово та логічно мислити, приймати обмірковані, раціональні рішення).
- 11б. Самоконтроль (стриманість, самодисципліна).
- 12б. Сміливість у відстоюванні своєї думки, своїх поглядів.
- 13б. Тверда воля (уміння наполягти на своєму, не відступати перед труднощами).
- 14б. Терпимість (до поглядів і думок інших, вміння прощати іншим їхні помилки).
- 15б. Широта поглядів (уміння зрозуміти чужу точку зору, поважати інші смаки, звички).
- 16б. Чесність (правдивість, щирість).
- 17б. Ефективність у справах (працьовитість, продуктивність у роботі).
- 18б. Чуйність (дбайливість).

1	Здебільшого, я дуже нудьгую.	3210123	Здебільшого, я сповнений енергії
2	Життя здається мені завжди хвилюючим і захоплюючим	3210123	Життя здається мені абсолютно спокійним і рутинним
3	В житті я не маю визначеної мети і намірів	3210123	В житті я маю дуже ясну мету і наміри.
4	Моє життя здається мені вкрай безглуздим і безцільним.	3210123	Моє життя здається мені цілком осмисленим і цілеспрямованим
5	Кожен новий день здається мені завжди новим і не схожим на інші	3210123	Кожен день здається мені абсолютно схожим на всі інші.
6	Коли я вийду на пенсію, то займусь цікавими справами, якими завжди мріяв зайнятися.	3210123	Коли я вийду на пенсію, то намагатимусь не обтяжувати себе ніякими турботами.
7	Моє життя склалося саме так, як я мріяв.	3210123	Моє життя склалося зовсім не так, як я мріяв
8	Я не досяг успіхів у здійсненні своїх життєвих планів.	3210123	Я здійснив багато чого з того, що було мною заплановано в житті
9	Моє життя безмістове і нецікаве	3210123	Моє життя наповнене цікавими справами
10	Якби мені довелося підводити сьогодні підсумок свого життя, то я б сказав, що воно було цілком осмисленим	3210123	Якби мені довелося сьогодні підводити підсумок свого життя, то я б сказав, що воно не мало сенсу
11	Якби я міг вибирати, то побудував би своє життя абсолютно інакше	3210123	Якби я міг вибирати, то я прожив би життя ще раз так само, як живу зараз
12	Оточуючий мене світ часто породжує в мені розгубленість і хвилювання	3210123	Оточуючий мене світ, він зовсім не викликає в мене відчуття хвилювання і розгубленості
13	Я людина дуже обов'язкова.	3210123	Я людина зовсім не пунктуальна
14	Я вважаю, що людина має можливість здійснити свій життєвий вибір за своїм бажанням.	3210123	Я вважаю, що людина позбавлена можливості вибирати через вплив вроджених здібностей і обставин
15	Я, безумовно, можу назвати себе цілеспрямованою людиною	3210123	Я не можу про себе сказати, що я є цілеспрямованою людиною
16	В житті я ще не відчув свого покликання і не маю ясних намірів.	3210123	В житті я знайшов своє покликання до певної мети.
17	Мої життєві погляди ще не визначилися	3210123	Мої життєві погляди цілком визначилися
18	Я вважаю, що мені вдалося знайти покликання і цікаві цілі в житті	3210123	Я не впевнений в тому, що здатний знайти покликання і цікаву мету в житті
19	Моє життя в моїх руках, і я сам ним керую.	3210123	Моє життя не підвладне мені, оскільки воно керується зовнішніми подіями.
20	Мої повсякденні справи приносять мені задоволення і приємність.	3210123	Мої повсякденні справи приносять мені суцільні неприємності і переживання.

Програма підвищення гендерної соціалізації та формування відповідних ціннісних орієнтацій

Розроблена програма включає наступні теми:

Тема: «Гендерно-правова соціалізація у житті студента»

Мета: інформування студентів стосовно питань гендерної проблематики та гендерних цінностей, психологічних характеристик толерантної особистості, самопізнання відповідних індивідуальних особливостей.

Інформаційний блок «Загальне уявлення про гендерно-правову соціалізацію та її необхідність у процесі навчання студента».

Вправи

Вправа «А я толерантний?»

Мета: проаналізувати власну позицію щодо гендерної толерантності.

Відповіді на наступні запитання дозволять краще пізнати рівень своєї толерантності:

1. Що для мене гендерно-правова соціалізація?
2. Для чого бути толерантним?
3. Чому дана проблема є актуальною в сучасному світі?
4. Як я ставлюсь до осіб протилежної статі?
5. Чи відчуваю я переваги або мінуси своєї приналежності до певної статі?
6. З якою кількістю інформації, що стосується гендерної проблематики, я стикаюсь кожного дня?
7. Як ставляться мої друзі до осіб з нетрадиційною сексуальною орієнтацією?
8. Як ставляться батьки?
9. Яка моя позиція і ставлення стосовно осіб з нетрадиційною сексуальною орієнтацією?
10. Для чого мені підвищувати свій рівень гендерної толерантності?

Вправа «Риси толерантної особистості».

Мета: самоаналіз особистісних рис.

Процедура проведення: учасникам пропонується письмово перерахувати 15 характеристик толерантної особистості і позначити ті якості, які, на його думку, найбільше у нього виражені. Кожен учасник зачитує власний список якостей, які записуються на дошці. З якостей, які найбільше разів повторюються, формується загальний список характеристик толерантної особистості. У процесі обговорення кожен висловлюється на рахунок власних та отриманих якостей, аналізує, яких якостей не вистачає для того, щоб вважатися толерантною особистістю.

Відповіді на наступні запитання допоможуть виокремити власні риси толерантної особистості:

1. Чи важлива для мене думка оточуючих?

2. Чи легко я приймаю відмінну від моєї думку?
3. Чи часто я співпереживаю оточуючим?
4. Чи чітко я розумію свої переваги та недоліки?
5. Чи завжди я знаходжу вихід з проблемної ситуації?
6. Хто зазвичай відповідальний за мої перемоги та програші?
7. Чи завжди я відчуваю себе захищеним?
8. Як довго я приймаю рішення?
9. Наскільки швидко я приймаю рішення?
10. За якими критеріями формується моя думка про оточуючих?

Вправа «Як я розумію і як розуміють інші...»

Мета: усвідомлення власного розуміння поняття «гендерна толерантність», аналіз бачення інших.

Процедура проведення: учасники розділяються на мікрогрупи (3-4 людини), отримують певне визначення толерантності і за допомогою жестів та міміки намагаються показати те, як вони його зрозуміли так, щоб інші могли якомога швидше здогадатись. В кінці вправи відбувається обговорення того, яка пантоміма була найзрозумілішою і чому.

Групова дискусія «Навіщо бути толерантним?»

Мета: стимулювання зацікавленості до проблематики гендерної толерантності.

Процедура проведення: кожному учаснику дається слово і він повинен висловитись з якою метою, на його думку, необхідно підвищувати рівень гендерної толерантності та обґрунтувати свою відповідь. Завдання тренера – влучний підсумок, який мотивуватиме до детального вивчення даної проблематики.

Тест «Прислів'я».

Мета: визначити гендерні установки, зрозуміти наявність чи відсутність гендерних стереотипів у формуванні власних переконань. Застосувати методику «Прислів'я» (За І.Кльоциною, Додаток Е).

Друга тема «Зв'язок гендерної толерантності та ціннісних орієнтацій»

Мета: підвищення рівня гендерної толерантності завдяки формуванню цінностей, емпатії та рефлексії.

Вправа «Толерантність і цінності»

Мета: виокремити цінності, які сприяють підвищенню рівня гендерної толерантності.

Відповіді на наступні запитання дозволять виокремити цінності толерантної особистості:

1. Якими цінностями керуються толерантні особистості?
2. Які цінності в інтолерантних осіб?
3. Чи може людина з набором цінностей, які перераховані у першій відповіді бути інтолерантною? Від чого це залежить?
4. Які цінності перебувають у взаємозв'язку з гендерною толерантністю?
5. Чи є у мене цінності, якими керуються толерантні особистості?
6. Чи вважаю я, що перераховані цінності необхідно формувати?

Методика «Система ціннісних орієнтацій».

Мета: усвідомлення власної системи цінностей, що сприяє підвищенню рівня гендерної толерантності, яка залежить від цінностей, переконань, установок, цілей та ідеалів людини. Застосувати методику «Ціннісні орієнтації» (за М.Рокічем, Додаток Г).

Відповіді на наступні запитання допоможуть глибше зрозуміти власну систему цінностей:

1. Як ранжували б запропоновані цінності мої батьки?
2. Коли пріоритетними стали для мене саме ці цінності?
3. Наскільки зміняться ранги через 5 і 10 років?
4. Який вигляд мав би список, якби методику виконувала людина з найвищим рівнем толерантності?
5. А який вигляд мав би список інтолерантної особистості?
6. Який з двох попередніх списків мені подобається більше?

Вправа «Подумай про іншого».

Мета: розвиток емпатії.

Процедура проведення: учасники об'єднуються в пари, хтось виступає в ролі скривдженого, а хтось у ролі кривдника. Розігруються ситуації, що стосуються гендерного конфлікту, який кожна пара вигадує окремо. Завданням є знайти рішення з критичної ситуації та проаналізувати чому кривдник поведився саме так, що його спонукало до цього і що необхідно робити, щоб цього уникнути.

Інформаційний блок «Ціннісні орієнтації і їх вплив на нашу поведінку».

Метод незакінчених речень «Гендерна самомотивація».

Мета: підвищення мотивації до формування гендерної толерантності.

Процедура проведення: пропонується список тверджень, які учасники повинні доповнити, в залежності від ситуації та цілі, які вони би хотіли досягти в даний момент:

- «Моя толерантність...»
- «Я вважаю себе.... толерантним»
- «Я хочу бути більш....»
- «Я здатний....»
- «Я роблю цей світ добрішим, тому що....»
- «Я надихаю інших власним....»
- «Я стараюсь....»
- «Я знаю, що....»

Даний список студенти зберігають в себе, вдома важливо доповнити фрази і читати їх кожного дня для додаткової мотивації, а краще проговорювати, дивлячись у дзеркало.

Групова дискусія «Чим я керуюсь?»

Процедура проведення: кожен учасник по черзі висловлює власну думку стосовно того чи відчуває він на собі тиск суспільства, чи хоч раз чув дорікання у свій бік «ти ж дівчинка/хлопчик! Хіба так можна?», власна думка

обґрунтовується та аналізується. Найбільш спірні питання виносяться на спільне обговорення, знаходиться рішення з ситуації.

Вправа «Цінності».

Мета: усвідомлення життєвих цінностей.

Процедура проведення: на шести листках учасникам пропонується написати 6 найважливіших цінностей у житті. Далі листки ранжуються у порядку зростання (найважливіша цінність займатиме 6 місце і має бути написана на 6-му листку). Ведучий пропонує уявити, що цінності почали зникати, від 1 до 6, при цьому листок мнеться і викидається. Важливо звертати увагу на внутрішні переживання та емоційний стан. Після цього дозволяється відновити одну з цінностей, так з кожною цінністю. У кінці вправи необхідно проаналізувати чи зберігся порядок ранжування і поділитись враженнями.

Третя тема «Ефективна поведінка та безконфліктна взаємодія»

Мета: розвиток позитивного ставлення до оточуючих, формування необхідних навиків безконфліктної взаємодії.

Вправа «Кошик з невдачами»

Мета: зняти емоційну напругу, навчитись відпускати негативні емоції

Процедура проведення: у центрі тренінгового кола стоїть корзина, кожен з учасників має згадати неприємну ситуацію, що відбулась з ним і яка стосується гендерної проблематики та записати або намалювати на листку щось, що асоціюється з пережитими неприємними емоціями. Далі необхідно розповісти згадану історію і жбурнути листок в корзину. У кінці вправи робиться висновок і обговорюється емоційний стан учасників після викидання «негативу».

Вправа «Як я дію?»

Мета: зрозуміти та проаналізувати власну стратегію поведінки у ситуаціях, що стосується гендерної проблематики.

Відповіді на наступні запитання дозволять виокремити наявні стратегії поведінки:

1. Як можна охарактеризувати моє відношення до осіб з нетрадиційною сексуальною орієнтацією?

2. Чи відчуваю я негативні емоції, коли бачу, що дівчина або хлопець одягнуті невідповідно до своєї статі?

3. Якщо коли-небудь між мною та особою з нетрадиційною сексуальною орієнтацією виникнуть дружні стосунки, чи припиню я спілкування, якщо проти будуть мої батьки і друзі?

4. Що мені хочеться зробити, якщо я бачу закохану пару двох чоловіків?

5. Чи завжди я відкрито спілкуюсь на тему гендерної толерантності?

6. Якщо в організації, де я працюю, жінок не допускають до високих посад, ймовірно через гендерну приналежність, при цьому я теж жінка, якими будуть мої дії?

Вправа «Знайдемо вихід»

Мета: формування стратегії безконфліктної взаємодії.

Процедура проведення: учасники об'єднуються в мікрогрупи (по 3 учасники). Кожна групка згадує ситуації, де поводитись толерантно або інтолерантно, ситуації розігруються, далі кожна сценка обговорюється, інші студенти аналізують поведінку «акторів», спільно вирішується, яка стратегія поведінки у даній ситуації була б найефективнішою, сценка розігрується знову.

Групова дискусія «Які образи чоловіків і жінок переважають в сучасних ЗМІ?»

Процедура проведення: кожен учасник по черзі висловлює свою думку на рахунок питань сексизму та дискримінації в сучасних ЗМІ, міркує над тим чому ці явища досі присутні і як їх позбутись.

Вправа «Плюси і мінуси».

Мета: розвиток позитивного мислення.

Процедура проведення: учасникам необхідно згадати ситуацію, що пов'язана з гендерними стереотипами, на аркуші з одного боку записується 10 позитивних наслідків неприємної ситуації і 10 негативних.

Отже, програма підвищення гендерної толерантності та формування відповідних ціннісних орієнтацій спрямована на інформування студентів стосовно питань гендерної проблематики та гендерних цінностей, психологічних характеристик толерантної особистості, самопізнання відповідних індивідуальних особливостей, підвищення рівня гендерної толерантності завдяки формуванню цінностей, емпатії та рефлексії, розвиток позитивного ставлення до оточуючих, формування необхідних навиків безконфліктної взаємодії.